

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR
ANABİLİM DALI**

**TAKIM SPORLARI VE BİREYSEL SPORLAR YAPAN
SPORCULARIN SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Buket ÇOBANOĞLU GÜNER

Samsun
Ağustos 2006

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR
ANABİLİM DALI**

**TAKIM SPORLARI VE BİREYSEL SPORLAR YAPAN
SPORCULARIN SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Buket ÇOBANOĞLU GÜNER

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Erkut TUTKUN

Samsun
Ağustos 2006

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma, jürimiz tarafında Beden Eğitimi ve spor programında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Atilla TEKAT

Üye : Yrd. Doç. Dr. Erkut TUTKUN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Melek KALKAN

Bu tez, enstitü Yönetim Kurul'unca belirtilen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Süleyman ÇELİK
Enstitü Müdürü

TEŐEKKÖR

Yüksek Lisans çalışmam süresince, yardımlarından dolayı tez danışmanın Yrd. Doç. Dr. Erkut TUTKUN 'a, çalışmamın istatistik aşamasında yardımlarını esirgemeyen Yrd.Doç Dr. Melek KALKAN a teşekkürlerimi sunarım.

Bana her zaman destek olan ve yardımlarını esirgemeyen Selin ÇOBANOĞLU 'na teşekkür ederim.

Bu çalışmam boyunca desteklerini benden esirgemeyen, hep yanımda olan eşime ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

TAKIM SPORLARI VE BİREYSEL SPORLAR YAPAN SPORCULARIN SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Buket ÇOBANOĞLU GÜNER, Yüksek Lisans Tezi

Bu çalışmanın amacı, takım ve bireysel spor yapan oyuncuların saldırganlık düzeylerini, cinsiyet faktörü ile birlikte incelemektir.

Bireylerin saldırganlık türlerini ölçmek için İpek İlter Kiper tarafından geliştirilen saldırganlık envanteri kullanılmıştır. Araştırmaya 93 bayan, 147 erkek olmak üzere toplam 240 sporcu katılmıştır.

Bu çalışmanın analizinde elde edilen verilerin her bir alt test puanları için tek yönlü varyans analizi ve bağımsız gruplar arası T testi tekniklerine başvurulmuştur. Verilerin analizi SPSS paket programında gerçekleştirilmiştir.

Ferdi sporlar (tekvando, güreş yüzme), ve takım sporlarının (basketbol, futbol, voleybol) saldırganlık türleriyle olan ilişkilerine bakıldığında gruplar arasında yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve genel saldırganlık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Cinsiyet açısından bakıldığında bayan sporcularla erkek sporcular arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Takım ve bireysel spor yapan erkek sporcular karşılaştırıldığında ise; yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve genel saldırganlık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p<0.05$).

Spor branşlarının kendi aralarında karşılaştırılmasında ise; güreş ve tekvando sporu yapanların yıkıcı saldırganlık envanteri alt ölçeği yüksek değerde olduğu saptanmıştır. Atılgenlik envanteri alt ölçeğinde ise; en yüksek puan güreş, basketbol ve yüzme branşlarında saptanmıştır. Edilgen saldırganlık envanteri alt ölçeğinde ise en yüksek değer güreş, tekvando branşlarında saptanmıştır. Genel saldırganlık envanteri alt ölçeğinde ise en yüksek değer güreş ve tekvando branşlarında saptanmıştır.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi , Samsun, Ağustos 2006

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE LEVEL OF AGGRESSION OF INDIVIDUALS PARTICIPATING TEAM AND INDIVIDUAL SPORTS.

Buket OBANOĐLU GÜNER, Master Thesis

The aim of the present study is to examine levels of aggressiveness of individuals participating in team and individual sports with the factor of gender.

The aggressiveness inventory whose reliability was developed by İpek İter Kiper was used to evaluate the kinds of aggressiveness of individuals. 240 athletes participated in the present study: 93 athletes were female, 147 athletes were male.

In the analysis of the present study, one-way ANOVA analysis and the techniques of T-test between independent groups were applied for the each subtest points of data obtained in the analysis of the present study. The analysis of data was performed in the SPSS packet program.

When individual sports'(taekwon-do,wrestling,swimming) and team sports' (basketball, football, volleyball) relationship with the kinds of aggressiveness was examined, an important difference was determined statistically between hostile aggression of groups , passive aggression of groups and general aggression of groups. ($p<0,05$) In addition to this, in the gender factor any important difference wasn't determined statistically between female athletes and male athletes ($p<0.05$). And also, when male athletes make team sports and individual sports was compared each other, an important difference was determined statistically between hostile aggression, passive aggression and general aggression.($p<0.05$)

In the comparison that made among branches of sports; this conclusion was reached that the subtest of the hostile aggression inventory of athletes who are doing wrestling and taekwon-do has the highest point. Also, in the subtest of assertiveness inventory, the highest point was obtained in the wrestling, basketball and swimming branches. In the subtest of passive aggression inventory, wrestling and taekwon-do branches have the highest point. In the subtest of general aggression inventory, the highest point was determined in the wrestling and taekwon-do branches.

University of Ondokuz Mayıs , Samsun, August 2006

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Deneklerin envanter alt ölçeklerinden almış oldukları yıkıcı saldırganlık, atılğanlık, edilgen saldırganlık genel saldırganlık puanlar ilişkin betimsel istatistik sonuçları.....	48
Tablo 2. Takım ve bireysel spor yapan deneklerin yıkıcı saldırganlık alt ölçeği puan ortalamalarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları.....	49
Tablo 3. Takım ve bireysel spor yapan deneklerin yıkıcı saldırganlık düzeylerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları	50
Tablo 4. Takım ve bireysel spor yapan deneklerin atılğanlık alt ölçeği puanlarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları.....	51
Tablo 5. Takım ve bireysel spor yapan deneklerin atılğanlık düzeylerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları	52
Tablo 6. Takım ve bireysel spor yapan deneklerin edilgen saldırganlık alt ölçeği puanlarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları.....	53
Tablo 7. Takım ve bireysel spor yapan deneklerin edilgen saldırganlık düzeylerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları	54
Tablo 8. Takım ve bireysel spor yapan deneklerin genel saldırganlık alt ölçeği puanlarına ilişkin betimsel istatistik sonuçları.....	55
Tablo 9. Takım ve bireysel spor yapan deneklerin genel saldırganlık düzeylerine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları	56
Tablo 10. Sporcuların cinsiyet, yıkıcı saldırganlık, atılğanlık, edilgen saldırganlık ve genel saldırganlık durumlarıyla ilgili T Testi Tablosu.....	57
Tablo 11. Takım sporu yapan kız ve erkek deneklerin yıkıcı saldırganlık, atılğanlık edilgen saldırganlık, genel saldırganlık alt ölçeklerinden almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistik sonuçları.....	58
Tablo 12. Bireysel spor yapan kız ve erkek deneklerin yıkıcı saldırganlık, atılğanlık edilgen saldırganlık, genel saldırganlık alt ölçeklerinden almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistik sonuçları.....	59

Tablo 13. Takım ve bireysel spor yapan kız deneklerin yıkıcı saldırganlık, atılmanlık, edilgen saldırganlık, genel saldırganlık alt ölçeklerinden almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistik sonuçları.....	60
--	----

Tablo 14. Takım ve bireysel spor yapan erkek deneklerin yıkıcı saldırganlık, atılmanlık, edilgen saldırganlık, genel saldırganlık alt ölçeklerinden almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistik sonuçları.....	61
--	----

SİMGELER VE KISALTMALAR

X..... Aritmetik Ortalama

S..... Standart Sapma

KT..... Kareler Toplamı

KO..... Kareler Ortalaması

F..... Önem Düzeyi

İÇİNDEKİLER

İÇ KAPAK

ONAY SAYFASI

TEŞEKKÜR

ÖZET

ABSTRACT

TABLolar LİSTESİ

SİMGELER VE KISALTMALAR

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	1
1.1.Problem Cümlesi.....	2
1.2.Alt Problemler.....	2
1.3.Hipotezler.....	3
1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.5.Sayıtlar.....	4
2. GENEL BİLGİLER.....	5
2.1. Saldırganlık.....	5
2.1.1. Sportif Anlamına Göre Saldırganlık.....	6
2.1.2. Biyolojik Anlamına Göre Saldırganlık:.....	7
2.2. Saldırganlık Türleri.....	7
2.2.1. Amaç- Yönelimli Saldırganlık:.....	8
2.2.2. Araçsal Saldırganlık.....	8

2.2.2.1.	Sosyal Ödöl ve Onay Amacıyla Saldırganlık.....	9
2.2.2.2.	Sosyal Rol Olarak Saldırganlık:	10
2.2.3.	Emir Altında Saldırganlık:	10
2.2.3.1.	Saldırganlığa Yöneltilici Karmaşık Dürtüler.....	10
2.2.4.	Düşmanlık İçeren Saldırganlık.....	10
2.2.5.	Atılğanlık.....	10
2.3.	Saldırganlık Kuramları.....	11
2.3.1.	İçgüdü Kuramı:.....	11
2.3.1.1.	Katarsis	12
2.3.2.	Sosyal Öğrenme Kuramı:.....	13
2.3.3.	Biyolojik Kuram.....	16
2.3.4.	Engellenme Saldırganlık Kuramı.....	17
2.3.4.1.	Engellemeye Tepki Olarak Saldırganlık.....	19
2.4.	Saldırganlığın Spordaki Görünümü.....	21
2.4.1.	Sporda Saldırganlığın Azaltılması.....	22
2.4.2.	Saldırganlığı Etkileyen Faktörler.....	24
2.4.3.	Saldırganlığın Nedenleri.....	26
2.4.3.1.	Taraftarlık.....	26
2.4.3.2.	Holiganlık.....	27
2.4.3.3.	Cinsel Farklılıklar.....	27
2.4.3.4.	İrk Ayrılığı.....	28

2.4.3.5.Çevresel Nedenler.....	28
2.5. Saldırgan Davranışları Etkileyen Çevresel Belirleyiciler.....	29
2.5.1. Hava Kirlili.....	29
2.5.2. Gürültü	29
2.5.3. Kalabalık.....	30
2.5.4. Isı ve Sıcaklık.....	30
2.5.5. Karanlık.....	31
2.6. Seyirci Saldırganlığında Amaç.....	31
2.7. Saldırganlık Sorununun Güncel Yaşam İçerisinde İncelenmesi.....	32
2.7.1 Sporun Saldırganlığın Kontrolündeki Fonksiyonları.....	32
2.8. Saldırgan Davranışın Toplumsal Belirleyicileri.....	34
2.8.1. Eğitim.....	35
2.8.2. Engellenme.....	36
2.8.3. Kişilik.....	37
2.8.3.1.Kişilik Yapısında Saldırganlık.....	37
2.9.Saldırgan Davranışı Belirleyen Psikolojik Etkenler.....	40
2.9.1.Spor Yaralanmalarının Psikolojik Yönleri.....	41
2.9.2.Uluslar Arası Spor Psikolojisi Topluluğu.....	42
2.10. Sporda Doğuştan veya Kazanılmış Saldırganlık.....	44
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	46
3.1. Denekler.....	46
3.2. Verilerin toplanması.....	46
3.2.1.Test Yöntemi.....	46
3.4. İstatistiksel Düzenleme.....	51

4. BULGULAR.....	48
5. TARTIşMA.....	62
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	66
7. KAYNAKLAR.....	68
8. EKLER.....	75
9. ÖZGEÇMİş.....	80

I.GİRİŞ

Sporda ve günlük hayatımızda önemli bir yer tutan saldırganlık olgusunu araştırırken amacımız farklı branşlarda spor yapan bireylerin saldırganlık düzeylerini betimsel olarak incelemektir. Bu amaç doğrultusunda takım ve bireysel sporlar, cinsiyet faktörü, yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlık envanteri alt ölçekleri düzeylerinde bir farklılaşma olup olmadığı, kapsamlı olarak ele alınmıştır.

Bu araştırma, takım ve bireysel spor yapan oyuncuların saldırganlık türleri sosyal ve psikolojik yönden incelemektedir.

Sporda şiddet eskiye oranla hızlı ve daha şiddetli bir şekilde artış göstermeye başlamıştır. Yapısal, çevresel, sosyal ve bilişsel değişkenler grubu, izleyici şiddetiyle birleşerek sporda tehdit oluşturmaya başlamıştır. Özellikle seyirci şiddeti çoğu uluslarda devam eden evrensel bir sorundur (Russell, 2003).

Sportif ortam, saldırgan davranışın model alınması veya taklit edilmesi, daha doğru bir ifade ile öğrenilmesi için de uygun bir ortamdır. Çünkü seyirci diğer sporcular televizyon karşındakiler, sahadaki sporcuların birbirlerine gösterdiği saldırgan davranışı izlemektedirler.

Bugün saldırgan davranış, toplumumuzda tatsız ve olumsuz yargı uyandıran bir kavramdır. Sertlik ve şiddet anlamıyla ayrılmaz bir şekilde bağlı durumdadır. Saldırganlığın bu yorumu, bu güne kadar saldırganlık için söylenmiş her şeyi etkiler ve elde edilen genel görüş, saldırganlığın kötü ve kontrol altına alınması gereken bir davranış olduğudur. Bu araştırmanın amaçlarında biri de saldırı için bir değer yargısı belirlemek değil, daha çok saldırgan davranışları sporcularda neyin meydana getirdiğini bunun nasıl arttığını ve bu davranışın insan güdüsünün çok önemli bir bileşeni olup olmadığını analiz etmektir (Çobanoğlu,1993).

Araştırmamızda saldırganlık, çeşitli sınıflamalarda ele alınmıştır.“yıkıcı saldırganlık”, “atılganlık” “edilgen saldırganlık” olarak üç boyutta incelenmiştir. Yıkıcı saldırganlık, düşmanlık içeren saldırganlıkla eş anlamlı olarak düşünülmelidir.

Atılganlık, bireyin kendi çıkarlarını koruması için kaygıya kapılmadan duygularını açıkça anlatabilmesi ve başkalarının haklarını kabul ederek kendi hakkını kullanmasını sağlayan her davranış atılganlık olarak tanımlanmaktadır. Edilgen saldırganlık, dolaylı bir saldırganlık türü olarak değerlendirilebilir ve eylemde bulunması gerekirken eylemde bulunmamanın neden olduğu zarar verme olarak tanımlanır.

1.1.Problem Cümlesi

- 1.1.1.** Takım ve bireysel spor yapan oyuncuların saldırganlık türleri arasında önemli bir fark var mıdır?

1.2.Alt Problemler

- 1.2.1.** Takım ve bireysel spor yapan deneklerin yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık var mıdır?
- 1.2.2.** Takım ve bireysel spor yapan deneklerin atılğanlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık var mıdır?
- 1.2.3.** Takım ve bireysel spor yapan deneklerin edilgen saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık var mıdır?
- 1.2.4.** Takım ve bireysel spor yapan deneklerin yıkıcı genel saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık var mıdır?
- 1.2.5.** Takım sporu yapan bayan ve erkek deneklerin yıkıcı saldırganlık, atılğan saldırganlık, edilgen, genel saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık var mıdır?
- 1.2.6.** Bireysel spor yapan kız ve erkek deneklerin yıkıcı saldırganlık, atılğan saldırganlık edilgen, genel saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık var mıdır?
- 1.2.7.** Takım ve bireysel spor yapan kız deneklerin yıkıcı saldırganlık, atılğan saldırganlık, edilgen, genel saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık var mıdır?
- 1.2.8.** Takım ve bireysel spor yapan erkek deneklerin yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık var mıdır?
- 1.2.9.** Takım ve bireysel spor yapan erkek deneklerin atılğanlık, düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık var mıdır?
- 1.2.10.** Takım ve bireysel spor yapan erkek deneklerin edilgen saldırganlık, düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık var mıdır?
- 1.2.11.** Takım ve bireysel spor yapan erkek deneklerin genel saldırganlık, düzeyleri arasından istatistiksel açıdan önemli bir farklılık var mıdır?

1.3.Hipotezler

Takım ve bireysel spor yapan bireylerin saldırganlık düzeyleri karşılaştırıldığında:

- 1.3.1.** Takım ve bireysel spor yapan deneklerin yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık vardır.
- 1.3.2.** Takım ve bireysel spor yapan deneklerin atılmanlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık vardır.
- 1.3.3.** Takım ve bireysel spor yapan deneklerin edilgen saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık vardır.
- 1.3.4.** Takım ve bireysel spor yapan deneklerin yıkıcı genel saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık vardır.
- 1.3.5.** Takım sporu yapan bayan ve erkek deneklerin yıkıcı saldırganlık, atılmanlık, edilgen saldırganlık, genel saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık vardır.
- 1.3.6.** Bireysel spor yapan kız ve erkek deneklerin yıkıcı saldırganlık, atılmanlık edilgen saldırganlık, genel saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık vardır.
- 1.3.7.** Takım ve bireysel spor yapan kız deneklerin yıkıcı saldırganlık, atılmanlık edilgen saldırganlık, genel saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık vardır.
- 1.3.8.** Takım ve bireysel spor yapan erkek deneklerin yıkıcı saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık vardır.
- 1.3.9.** Takım ve bireysel spor yapan erkek deneklerin atılmanlık, düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık vardır.
- 1.3.10.** Takım ve bireysel spor yapan erkek deneklerin edilgen saldırganlık, düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık vardır.
- 1.3.11.** Takım ve bireysel spor yapan erkek deneklerin genel saldırganlık, düzeyleri arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık vardır.

1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları

1.4.1. Bu araştırma Samsun il sınırları içerisindeki kulüplerde oynayan sporcularla sınırlıdır.

1.4.2. Araştırma bireysel ve takım sporlarında belirli branşlarla sınırlıdır.

1.4.3. Araştırma 93 bayan, 147 erkek olmak üzere toplam 240 sporcu üzerinde uygulanmıştır.

1.4.4. Bu araştırmada elde edilen bulgular anket soruları ile ortaya konmuştur.

1.5. Sayıtlılar

Araştırmamızda aşağıda belirtilen temel sayıtlılardan hareket edilmiştir.

1.5.1. Ölçme araçlarının oluşturduğu soruları sporcular doğru olarak yanıtladıkları varsayılmıştır.

1.5.2. Deneklerin hepsinin soruları aynı şekilde anladıkları varsayılmıştır.

1.5.3. Bu araştırmada kullanılan anket konuyu ortaya koyacak düzeydedir.

1.5.4. Anket prosedürleri doğru olarak uygulanmıştır.

2.GENEL BİLGİLER

Saldırganlık, günlük hayatımızda ve sporda artan bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Günlük yaşantımızda saldırgan davranışlar; iş hayatının stresi, ekonomik sıkıntılar, rutin hayatın getirdiği olumsuzluklar sonucu kendini gösterirken, sporda başarı rakibin engellenmesine bağlı olduğundan kurallara bağlı olarak buna izin verilir. Sporcu yarışmalar sırasında başarılı olabilmek için rakibiyle rekabet içindedir. Aslında sporcu her yarışmada aynı zamanda kendisiyle ve çevresiyle yarışır. Sporcular başarısız olmama ve kendisine gösterilen ilgiyi devam ettirme gayreti sonucunda, mevcut yeteneklerine uygun düşmeyen aşırı riskli eylemlerde bulunabilirler. Kuralları ihlal ettiğinde de rakibine ya da kendine zarar vereceğinden cezalandırılır.

2.1.SALDIRGANLIK

Cox (1985), saldırganlık tanımını, başka bir kişiyi incitme amaçlı davranışın sonucu olarak bildirmektedir, Kaufmann (1970), saldırganlığı hoş olmayan bir uyarıcının ortaya çıkma olasılığını sıfırdan daha büyük olduğu ama canlı bir hedefe yöneltilen davranış olarak görmekte; Baron (1977), ise onu başka birisine zarar verme, onu incitme amacı güden bir davranış şekli olarak değerlendirmektedir.

Perlman ve Cozby (1983) benzer bir biçimde saldırganlığı, başkalarına zarar verme isteği içeren davranış olarak nitelendirmektedir.

Gergen ve Gergen (1986), saldırganlığın salt davranışsal olmadığını, davranışa öfke, düşmanlık, patlama gibi duygusal öğelerin de eşlik ettiğini belirtmektedir.

Sporda, özellikle performans sporunda saldırganlık boyutunun, kurallar içinde kalmak koşulu ile başarının ana faktörlerinden biri olduğu bilinmektedir. Saldırganlık faktörü, kaynağını id ismi verilen “ilkel benlik” ten alır. Psiko-analitik açıdan, Freud “id”i, “Eros” ve “Thanatos” olarak ikiye ayırır.

Eros, bütün bilinçsiz yaratıcı, yapıcı, zevk alma ve verme duygularını, cinselliği ve cinsel güdülerini ifade eder. Buna karşılık Eros’un karşıtı olan Thanatos ise, kişiliğin bilinçsizliğinde yatan yıkıcı, tahrip edici, yok edici, ölüm duygularını kapsar. Yani kişiliğin bütün yok edici, öldürücü ve saldırganlık dürtüsünün kaynağıdır. Freud’un psiko-analitik ekolüne göre sadomazohistik duyguların yerleşmesinden, kişinin amacına ulaşabilmesi için kendisini feda ederek çalışmasına kadar geniş bir olgular topluluğu, Thanatos kavramı içinde yer alır. Bunun klinik olarak en aşırı uçları, intihar

(saldırganlığın kişinin kendisine yönelmesi) ve öldürme (saldırganlığın başkasına yönelmesi) şeklinde görülür (Fromm, 1993).

2.1.1. Sportif Anlamına Göre Saldırganlık

Sporda saldırganlık bir boşalma vasıtasıdır. Kişi toplumun normal şartlarda men ettiği saldırgan davranışları spor ile yok edebilir. İnsanlarda otoriteye başkaldırma, baskıya boyun eğmeme gibi isyanların yerine spor faaliyetlerinde bu hırs ve agresif davranışlarda bulunmakta, ceza vermekten zevk duymaktadır. Bu kişiler spor sayesinde zihin ve beden bakımından rakiplerini yenerek tatmine kavuşmaktadırlar. Bazıları da saldırganlık arzularının spor ile boşalmadığını, aksine spor ile bu arzularının daha da arttığını savunmaktadırlar (Şahin, 2003).

Sporda saldırganlık üzerine yapılan araştırmalar öncelikle spor ve saldırganlık arasındaki ilişkiye bağlı sorunları incelemektedir. Bu öncelikle farklı dalların sporcularının saldırganlıkları üzerine elde edilen verilerin ‘‘Sporcu olmayanlarla’’ yapılan karşılaştırmaları aracılığı ile yapılmaktadır. Daha sonra bu karşılaştırma sırasında, saldırgan davranışlara olanak veren sportif yarışmalara katılımın ve bu katılım ile ilişkili vücutsal çabanın belirli etkilerinin olup olmadığı araştırılır. Ayrıca seyircinin sportif olaya heyecanlı katılımının araya girmiş bir kişinin saldırganlığını (sporcu izleyici ile kuşatılmış olduğundan) ve gözlem altındaki vücutsal eylemin, izleyici içinde benzer etkilerinin olup olmadığı araştırılır. Güncel olarak, spor bilimlerinde saldırganlık üzerine yapılan çalışmaların çoğu, sporun kendisinde bulunan, grup dinamiği ve duruma bağlı saldırgan davranışları farklı koşullarını inceleyen çalışmalardan oluşturulmuştur. Ayırt edici koşullarla, ağır hatalar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacı ile futbol şampiyonası karşılaşmaları çizelgelerini inceleyenlerin başlattığı, hatalı davranışların incelenmesi çalışmalarının yerine giderek, karşılaşma sırasında davranışın doğrudan, dolaysız olarak gözlenmesi yer almaktadır. Önceden farklı sporsal dallara özgü özel gözlem sınıflandırmaları geliştirilerek yerleştirilmelidir. Bu durumda sporsal eylemin bazı görünümünü örneğin; başarı gereğinin veya başarı güdüsünün, yarışmacı durumu, rekabet davranışının saldırganlık üzerindeki etkisinin ne olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Sonuçta, izleyicilerin saldırgan davranışları üzerine araştırmalar, örneğin oyunun gerçekleştirilmesine bağlı olarak ve durumla ilişkili diğer etmenler, statlardaki şiddetin yükselişi açısından giderek daha fazla önemli hale dönüşmektedir (Peter ve Beyer 1997).

Spor, agresif davranışların bir yansıması olarak sık sık kullanılan bir konudur. Sporlar ruhsal sağlık ve aklın sakinliğini geliştirir. Doğal düşmanlık, saldırganlık ve rekabet duygusunu engelleyebilir. Hatta suç ve şiddeti azaltır. Bu görüşe zıt olarak başkaları sporun kötü sonuçları üzerinde durmaktadır.1969 yılında Honduras ile El Salvador arasında oynanan uluslar arası futbol maçı arasındaki binlerce kurban buna örnek olarak gösterilir. Sporda saldırganlık, alışkanlık ve biyolojik bir süreç olarak incelenebilir (Peter ve Beyer 1997).

2.1.2.Biyolojik Anlamına Göre Saldırganlık:

Biyolojik saldırganlık, her canlı yaratıkta bulunan olağan davranışlardan birisidir. Bu saldırganlığın hayvan serilerinde cinsel içgüdüyle çok yakın ilişkisi vardır. Bu davranış esnasında organizmaya yaşaması için gerekli temel ihtiyaçları sağlamak ve doymak hususunda çevresinde uygun bulduklarını kullanma imkânı verir. O halde saldırganlık bir sınıra kadar normaldir. Agresifliğin iki yönü vardır. Bir taraftan yıkıcılık, bir taraftan yapıcılık ifade eder. Saldırganlığın biyolojik olduğu kadar toplumsal temeli de vardır. Saldırganlık, sosyal bir davranış olup aile ve kültür ortamında büyük ölçüde etkilenir (Şahin, 2003).

Günümüzde spor tarif edilirken, çoğunlukla saldırganlığı ve öfke patlamalarını ortadan kaldırmadan veya hafifletmeden söz edilebilir. Diğer taraftan, birçok spor müsabakasında özellikle futbolda, saldırgan eylemlerin sayı ve şiddetinin arttığı görülür. (Bauman, 1994).

2.2.SALDIRGANLIK TÜRLERİ

Cox (1985), saldırganlığın iki temel türü üzerinde durmaktadır. Bunlar araçsal ve düşmanlık içeren saldırganlıktır.

Gergen ve Gergen (1986), etken ve edilgen saldırganlıktan bahsetmektedir. Psikolojinin temel kabullerinden biri insanın rasyonel bir varlık olduğudur. Dolayısıyla salt, saldırganca bir davranış bu rasyonelin dışında düşünmemizi gerektirir. Bunun yerine saldırganlığı bir sonuçla varılması gereken bir hedefle açıklamak daha doğrudur. Saldırganlar kurbanlarına saldırırken çoğu kez zihinlerinde farklı bir amaç taşırlar. Örneğin iş yerinde patronu tarafından kızdırılan bir kişinin evde bunu çocuklarına ya da eşine yansıtması gibi. Dolayısıyla birincil hedefin çeşitlendirilmesi söz konusudur.

Bunlar, içerisinde güç ve egemenlik hedefler, izlenim yaratma, adını duyurma hedefleri sayılabilir. Çoğu gençlik grubu saldırganlığı salt adını duyurma, arkadaşlık çevresi üzerinde statü koruma amacıyla yapmaktadır.

Bilgin (1991), amaçlı saldırganlık türünü çeşitli başlıklar altında toplamıştır.

2.2.1.Amaç- Yönelimli Saldırganlık:

Saldırganlar kurbanlarına saldırırken çoğu kez zihinlerinde bir başka amaç vardır. Örneğin yapılan bir deneyde çocuklar bir yetişkini basit oyuncaklar ve şişme bir bebekle oynarken izlemişlerdir. Deneysel koşulların birinde yetişkin, yaklaşık bir dakika basit oyuncakları toplamakla işe başlamış ve sonra dikkatini şişme bebeğe vermiştir. Bebeğe yaklaşmış, onu yumruklamış, bir ağaç çekiç ile vurmuş, havaya atmış ve odanın içinde tekmelerken sözlü ifadelerde bulunmuştur. Çocukların önünde bu davranış yaklaşık dokuz dakika kadar devam etmiştir. Diğer bir koşulda, yetişkin sessizce diğer oyuncaklarla ilgilenmiş ve şişirme bebekle hiç ilgilenmemiştir. Bir süre sonra her çocuk 95cm. boyunda bir şişme bebeği de içeren değişik oyuncaklarla yirmi dakika yalnız bırakılmıştır. Yetişkini şişme bebeğe saldırırken izleyen çocukların çok daha saldırgan davrandıkları gözlenmiştir. İlk grup bebeği yumruklamış, tekmelemiş, hırpalamış ve yetişkinin söylediklerine benzer saldırgan yorumlarda bulunmuştur. Bu durumdaki çocukların belirli türden bir oyuncak bebeğe saldırmayı öğrendiklerini ortaya konmuştur (Bandura ve Ross, 1961).

Buz hokeyinde oyuncunun rakibine omuz ile vurması, basketbolda ribaunda çıkan oyuncunun rakibine dirsek atması ya da bir boksörün rakibine nakavt edici yumruk atması gibi davranışlar herhangi bir düşmanlık niyeti taşımadan, yalnızca bir amaca erişmek için gerçekleştirilen davranışlardır.

2.2.2.Araçsal Saldırganlık

Öğrenme kuramının önemli bir özelliği, saldırganlıkla ilgili olarak diğer kuramlarla kıyaslandığında davranışların kazanılmasında bireyin daha aktif bir rol oynadığını kabul etmesidir. Bu kuram yoğun duygular sonucu meydana gelen saldırgan davranışların çevresel pekiştirmelere bağlı olarak değiştirilip kontrol altına alınabileceğine dikkat çeker. Bireyle yoğun duyguların sonucu saldırganlık yerine daha olumlu davranışlar da öğrenebilir. Sosyal öğrenme kuramı, bireyin sorunlar karşısında saldırgan davranışlar yerine daha olumlu başa çıkma yollarının öğretilebileceğini savunmaktadır.

Böylece sosyal öğrene kuramını, temelde saldırganlığı pekiştirme ve model alma süreçlerine dayalı olan öğrenilmiş davranış olarak gördüğü açığa çıkmaktadır (Tiryaki,1996).

Örneğin, öfkeli bir eş evdeki reislik statüsünü korumak için karısına saldırganca davranabilir. Dolayısıyla birincil hedeflerin seçilmesi söz konusu olur. Bunlar, içerisinde güç ve egemenlik hedefleri, izlenim yaratma, adını duyurma hedefleri sayılabilir. Çoğu gençlik grubu saldırganlığı salt adını duyurma, arkadaşlık çevresi üzerinde statü koruma amacıyla yapmaktadır (Berkowitz,1993).

2.2.2.1 Sosyal Ödül ve Onay Amacıyla Saldırganlık

Sosyal öğrenme kuramının saldırganlığı öğrenilmiş bir davranış olarak gördüğü belirtilmiştir. Kuramda öğrenilmiş bir davranış olarak saldırganlığı pekiştirmelerle ve model alma yoluyla kazanıldığı öne sürülmektedir. Sporunun referans çerçevesini antrenörü, takım arkadaşları ve ailesi oluşturmaktadır. Koçların sportif ortamda “uygun” bulunan saldırgan davranışların yerine getirilmesi için oyunculara baskı uyguladığı bilinen bir gerçektir.

Smith’in (1979), yaptığı bir çalışmada buz hokeyi sporcularının %52 ‘sinin koçlarını saldırgan davranışları onaylayan birey olarak gördüğü bilinmektedir. Bu araştırmada sporculardan çoğunun koçu onayladığı için spor alanlarında saldırganca davrandığı sonucuna ulaşılmaktadır (Tiryaki, 1996).

Bir buz hokeyi oyuncusu koçuna iyi bir oyuncu olduğunu gösterebilmek için rakibine hokey sopası ile vurabilir. Burada amaç koçunun onay ve beğenisini kazanarak takımında kalma isteğidir. Diğerlerinin onayını kazanmada saldırganlık temel motivasyon kaynağıdır (Tiryaki, 1996).

2.2.2.2 Sosyal Rol Olarak Saldırganlık:

Tekvando sporundan az anlayan çocuklara bu sporla ilgili kıyafet giydirilip, üzerine tekvandoya mahsus kuşaklar takıldığında çocukların saldırgan davranışlarında değişiklik gözlenir. İnsanlar saldırgan olduğuna inandıkları kişinin rolüne girdiklerinde saldırgan davranışlara yönelebilirler (Tiryaki,1996).

2.2.3. Emir Altında Saldırganlık:

Koç'un oyuncularına maçı mutlaka almaları gerektiğini, bunun için ellerinden geleni yapmalarını istemesi üzerine oyuncunun sertleşmesi ve rakip oyunculara saldırgan davranışlarda bulunmaları, bireylerin emir altında gerçekleştirebilecekleri saldırgan eylemlerin sınırsız olduğunu göstermektedir (Tiryaki,1996).

2.2.3.1.Saldırganlığa Yöneltili Karmaşık Dürtüler

Bir futbol maçında sporcu dışsal bir ödül alabilmek için araçsal saldırganlık ile maça başlar, fakat kısa süre sonra rakibinin davranışlarını düşmanca saldırganlık olarak yorumlayarak, karşılığında düşmanlık içeren saldırganlık türü tepkilere yönelebilir. Bu tür saldırganlık durumunda çok çeşitli dürtüler saldırgan davranışın gerçekleşmesinde rol oynayabilir ve saldırgan, eylemini gerçekleştirirken bu dürtülerin hangilerinden etkilendiğini ayırt edemeyebilir (Tiryaki,1996).

2.2.4. Düşmanlık İçeren Saldırganlık

Sosyal psikologların birçoğu, birincil amacı birine zarar vermek olan bir saldırganlığın bulunduğunu tartışmaktadırlar. Böyle bir saldırganlığı genellikle düşmanlık içeren saldırganlık olarak isimlendirir ve bu saldırganlığı duygusal ya da öfke saldırganlığı olarak düşünürler. Saldırıda bulunan kişi diğerlerine hoş olmayan uyaranlar gönderir ve onlara zarar vermeye çalışır (Berkowitz,1993).

2.2.5. Atılganlık

Bu davranış şekli saldırganlıkla karıştırılmakta olan atılganlık, yani atılğan davranıştır. Atılğanlık, çok yönlü bir kavram olması nedeniyle, bu konuda çeşitli tanımlar yapılmış ve bir kişilik özelliği olmaktan çok öğrenilmiş, duruma özel bir seri sözlü ve sözlü olmayan davranışlar bütünü olarak tanımlanmıştır (Tiryaki, 1996).

Kiper (1984), bireyin kendi çıkarlarını koruması için kaygıya kapılmadan duygularını açıkça anlata bilmesi ve başkalarının haklarını kabul ederek, kendi hakkını kullanmasını sağlayan her davranışı atılğanlık olarak tanımlamıştır.

Cox (1985), araçsal saldırganlık, düşmanlık içeren saldırganlık ve atılğanlık arasında tartışmalı bir alanın olduğunu ve sözü edilen ilk iki saldırganlıkla atılğanlığın birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini ifade eder.

2.3. SALDIRGANLIK KURAMLARI

2.3.1.İçgüdü Kuramı:

İçgüdü kuramı insan saldırganlığını inceleyen ve açıklayan en eski kuramlardandır. Öncüsü Freud saldırganlık, bir içgüdüyle bağlı olarak ortaya çıkan ve saldırı davranışında bulunmaya yönelik doğuştan gelen bir eylemdir şeklinde tanımlamaktadır.

Freud, teorisinin erken dönemlerinde tüm insan davranışlarının kökeninde Eros veya libidonun yani yaşam enerjisinin olduğunu öne sürmüştü. Ona göre saldırganlık da libidinal dürtülerin doyurulmasının engellenmesinden doğan ikincil bir tepkiydi. Sadece belli durumlarda uygun koşullarda ortaya çıkabilirdi ve bu nedenle yaşamın kaçınılmaz bir parçası değildi. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın trajik günlerini takiben Freud, bu görüşü terk ederek insan saldırganlığının, Thanatos adını verdiği libidodan daha farklı bir içgüdüden kaynaklandığını öne sürdü. Thanatos -ölüm içgüdüsü- yaşamın tahrip edilmesine ve sona erdirilmesine yönelik olarak insanın içinde bulunan bir enerjidir.

Freud'a (1913) göre, saldırganlık da dahil olmak üzere, tüm insan davranışları Eros ve Thanatos arasındaki karmaşık ilişkiden ve gerilimden doğmaktadır. Ölüm içgüdüsü eğer kısıtlanamazsa kişinin kendini tahrip etmesiyle sonuçlanır. Bu nedenle ölüm içgüdüsünü kısıtlayabilmek amacıyla insanlar değişik savunma mekanizmalarına başvururlar; bu savunma mekanizmalarıyla, örneğin "yer değiştirme" savunmasıyla bu enerji dışarıya aktarılır ve böylece saldırganlık ortaya çıkar. Freud'un bakış açısına göre, saldırganlık birincil olarak kişinin kendisini tahrip etmeye yönelik ölüm içgüdüsünün diğer insanlara yönlendirilmesinden kaynaklanmaktadır (Fromm, 1993).

Saldırganlığın içgüdüsel olarak doğuştan insanda bulunduğunu savunan ünlü etnolog Lorenz'e (1968) göre saldırganlık, tüm diğer organizmalarda da bulunan kavga etme içgüdüsünden kaynaklanır. Bu içgüdüyle ilgili enerji, değişen oranlarda her insanda üretilmektedir. Saldırganlığın ortaya çıkması, biriken bu enerjiye ve saldırganlık doğurucu uyarının varlığına ve gücüne bağlıdır. Saldırganlık kaçınılmaz bir şeydir ve zaman zaman kendiliğinden boşalabilir.

Lorenz'e (1968) göre, sinir sisteminde sürekli olarak biriken enerji, bir bahane bularak dışarı çıkmak durumundadır. Dışardan bir uyarın gelmese bile, bir kabın içinde birikmekte olan gazın zayıf bir nokta bularak dışarı çıkması gibi, bir süre sonra kendiliğinden patlayacaktır. İşte saldırganlık bu şekilde meydana gelmektedir ve saldırganlığın yöneldiği hedef, saldırganlığın gerçek nedeni değil, sadece görünürdeki

bahanesidir. İnsanlar, haksızlık, baskı, zulüm ve savaş olduğu için saldırganlaşmazlar; gerçekte saldırgan oldukları için bu mekanizmaları geliştirirler.

Saldırganlığı Freudyen terminolojide inceleyen kişilik kuramcıları arasında büyük farklılıklar gözlenmiştir. Adler (1997), saldırganlıkla ilgili ilk kuramını 1908 yılında geliştirip saldırganlığı, tüm gereksinmelerin doyumu için uğraşan ve tek bir organa bağlı olmayan bir içgüdü olarak görmektedir. Yine ona göre saldırganlık içgüdüsü, çeşitli biçimlerde başkasına ya da bireyin kendisine yönelik olabilir. Hiddetli bir kavgayı saf bir saldırganlık örneği olarak gösterirken, spor ve savaş içindeki davranışları da bir çeşit saldırganlık olarak nitelendirmiştir. Onun daha sonraki yazılarında saldırganlığa daha az önem verdiği ve saldırganlığı içgüdüden çok günlük yaşam kavgasında, engellere karşı verilen uğraşın doğal bir sonucu olarak gördüğü izlenmiştir. Hem ölüm hem de saldırganlık içgüdülerini reddederek saldırganlığı, kişinin tehlikelerle dolu bir evrede yaşadığı temel endişe duygusuna bağlamıştır. Bu temel endişe duygusu, insanlara doğru, insanlara karşı ya da insanlardan uzaklaşarak çözüme kavuşturulabilir. Bu kuramda, sorununu insanlara karşı çıkararak çözmeye çalışan kişi saldırgan olarak nitelendirilmiştir (Kozcu, 1984).

Daha çok hayvanlar üzerindeki inceleme ve gözlemlerinden hareketle kuramını geliştiren Lorenz'e (1968) göre, özellikle hayvanlar arasındaki saldırganlık, hayvanlar arasında yönetsel bir hiyerarşi oluşturarak, yeni kuşakların niteliklerini yitirmesini engelleyip, üremede daha güçlü olanların döl vermesiyle türün niteliklerini yükselteceğinden bir uyum sağlamak ve hayata hizmet etmektedir (Alkan, 1993).

2.3.1.1. Katarsis

Katarsis hipotezinde temelde saldırgan eylemde bulunmanın daha sonraki saldırganlık eğilimini azaltacağı anlamını içerdiği belirtilmiştir. Yapılan bir deneyde hipotezin doğruluğu test edilmektedir. Gergen ve Gergen (1986), yaptıkları alan deneyinde müşterilerinde fazla para isteyen taksi şoförlerine karşı yolcuların yakındıkları ve verecekleri bahşişi azalttıklarını gözlemektedir. Bununla birlikte daha önceki yolcunun aşırı fiyatla ilgili yakınmasını yeni gelen yolcunun işittiği koşulda, aşırı fiyatla ilgili yakınma ve bahşişte azalma gözlenmemektedir. Katarsis sonucu saldırgan davranışın azalmasında başka diğer etmenlerin de rolü olabilir. Örneğin Patterson (1983) 'un yaptığı bir çalışmada liseli futbolcuların sezon boyunca gösterdikleri düşmanlık davranışının azalmaktan çok arttığını bulmuştur. Arms ve ark.(1979), yaptığı araştırmaya göre futbol

karşılaşmalarını izleyenler karşılaşma sonrası, karşılaşma öncesine göre daha saldırgandırlar.

Hokanson ve ark.(1968), kolej öğrencileri üzerinde yaptıkları bir deneyde, kızdırılmış kolej öğrencileri, kendilerine eziyet edenlere ya şok ya da ödül vereceklerdir. Erkek deneklerden bir kısmı (şok verilebilecekler), şok verdiklerinde kızgınlıkla ortaya çıkan kan basınçlarında bile azalma olmamıştır. Bayan deneklerde durum tam tersine dönmüş, bayan denekler ödül verdiklerinde kan basınçları düşmüş, ancak misillemelerde bulunma koşulunda kan basınçlarında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Bu sonuçlara ilişkin yapılan açıklamalardan birisi, erkeklerin fiziksel misillemenin etkili olduğunu bilmesi, bayanların ise misilleme konusunda kendilerini yetersiz hissetmesidir. Araştırmanın ikinci aşamasında bu yorumlar desteklenmiştir. İkinci gruptaki bayan denekler eğitiminden geçirilip kendi hısımlarına karşı misillemelerde bulundurulduklarında kan basınçları düşmüştür. Buradan çıkan sonuç göre şu söylenebilir; gelişen bir durumda herhangi bir eylemi başarıyor olmak gerilimi azaltır.

Saldırganlığın Katarsis ile İlgili Sonuçları

1. Kızgın kişilerin fizyolojik rahatlama saldırı davranışla azalırken, gevşeme saldırı olmayan eylem ile ortaya çıkabilir.
2. Saldırgan duygularla yüklü bir bireyin gerçekleştirmek istediği saldırı davranış başka bir birey tarafından gerçekleştirilirse saldırı davranışta azalma olur.
3. Saldırganca eylemleri izlemek kızgın kişilerde saldırı davranış artırır (Perlman ve ark. 1983).

2.3.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramı ilk defa 1947 yılında Julian Rotter tarafından kullanılmıştır. Rotter'e (1947) göre, insan, hayatına tesir edebilen yaşam deneyimlerini etkileyebilme yeteneğine sahip bilinçli bir varlıktır. Fakat dış uyarıcılar ve pekiştirenler insan davranışlarını etkilemektedir. Günümüzde sosyal öğrenme kuramı denildiğinde Albert Bandura (1969), akla gelmektedir. Bandura'nın sistemi davranışçı olmakla birlikte bilişsel özelliklerde taşıyordu. Bu kuramı diğer kuramlardan ayıran özelliklerden biri, saldırı davranış düşmanca ve incitme amacıyla yapılan bir davranış olarak değil, amaca yönelik araçsal bir davranış olarak görmesidir.

Sosyal öğrenme kuramında; Bireyi saldırganlığa iten güçlerin içsel olmaktan çok dışsal olduğunu savunmaktadırlar. Diğer kuramlarla karşılaştırıldığında bu kuram dış etkilere daha fazla önem vermektedir. Ancak kişi yalnız çevresel etkenlere tepkide bulunan güçsüz bir organizma değildir. Kişi ve çevrenin karşılıklı etkileşimleri bireyin sahip olduğu davranışları oluştururlar. Böylece hem çevre etkinlikleri davranışları şekillendirir, hem de çevre davranışlar tarafından etkilenir. Bu dinamik görüşler insanın saldırganlığını diğer sosyal davranışlar gibi hem çevreden kaynaklanan uyaran ve pekiştiricilerin etkisi hem de bilişsel kontrol etkisiyle öğrenildiğini savunur. Örneğin evde babasının televizyonda izlediği maç sonucu evde bulunan eşyaları sağa sola fırlatmasını gören çocuk bir gün sonra izlediği maçtan sonra aynı davranışı uygulayacaktır (Tiryaki,1996).

Bu kuram, saldırgan davranışların kaynaklarının çok çeşitli olduğunu, geçmiş deneyim ve öğrenmeden, dış durumsal etmenlere kadar yayılan çok geniş bir yelpaze içinde değerlendirilmesi gerektiğini, ayrıca saldırganlık ve şiddetin, nesiller boyunca öğrenilmiş bir davranış kalıbı olarak geçtiğini de savunmaktadır. Geçmişteki deneyimlerin saldırganlığın ne zaman, hangi durumlarda ve de ne sıklıkla ortaya çıkacağını belirlediğini, çocukların model olarak aldıkları ana babalarının davranışlarından, nasıl davranmak gerektiğini öğrendiklerini, aile ve dış çevreden edindikleri saldırgan modellere özenerek saldırgan davranışlarda bulunduklarını ileri sürmektedir (Tiryaki,1996).

Bandura'ya (1969) göre; bireyler, cinsel kimlik rollerini, öncelikle anne-babasını gözleyip taklit ederek öğrenir. Ancak giderek kendi değerlerini, inançlarını, beklentileri doğrultusunda bu rol modellerini değerlendirir ve kendini bu düşünme sürecine göre biçimlendirir. Çocuk bir süre sonra babasının yaptığı davranışı kendi içinde değerlendirerek doğru olmadığını anlayabilmektedir.

Albert Bandura 1969 yılında davranış değiştirmenin ilkelerini yazdığında sosyal öğrenme kuramının öğrenme olgusu ile ilgili temel kavramlarına açıklık getirmiştir. Davranış değişikliği kişinin davranış ile ödül arasındaki ilişkiyi anlamada meydana gelen değişikliktir. Davranış değiştiren pekiştirme tarifi değil kişinin bu tarifenin ne olduğuna dair düşünce ve değerlendirmesidir. Örneğin; insanlar başkalarının yaptığı davranışı gözlemler ve o davranışı taklit ederek öğrenirler. Bu varsayımdan hareket edilerek, bir grup çocuğa saldırgan içerikli film seyrettiriliyor. Diğer bir gruba ise saldırganlık içermeyen bir film seyrettiriliyor. Daha sonra bu iki grup öğrenci arkadaşlarıyla birlikteki faaliyetlerinde ve oyun oynarken gözlemlendiğinde saldırgan film seyredenlerin daha saldırgan davranışlarda bulundukları gözlemleniyor (Bandura,1969).

Brown ve Elliot (1965)'ın yaptığı çalışmada, okul öncesi erkek çocukların saldırgan davranışları araştırılmıştır. Araştırmacılar, okuldaki öğretmenlere çocukların işbirliği ve pozitif davranış göstermeleri durumunda onlara ödül vermelerini, saldırgan davranışlar gösterdiklerinde ise görmezden gelmelerini söylerler. Haylaz çocukların ödüle dikkat ettikleri durumda, fiziksel ve sözel saldırganlığın çok aza indiği gözlenmektedir. Bu çalışmaya birkaç hafta ara verildiğinde, fiziksel saldırganlık artarken sözel saldırganlık azalmaktadır. Daha sonra öğretmenler yine işbirliği davranışı için ödüllendirme ve saldırgan davranışlara dikkat etmemeyi yinelemişlerdir. Öğitmenler şiddete eğilimi fazla olan çocukların sınıfta arkadaşlarına iyi davranıp pekiştirmenin ikinci evresinde de işbirlikçi olmalarına şaşırmışlardır. Ödülün dikkatli kullanımı anaokulu çocuklarında güçlü bir etkiye sahiptir. Saldırganlığa içgüdü ve engellenme açısından bakan görüşlerle karşılaştırıldığında, sosyal öğrenme yaklaşımını benzersiz kılan şey, saldırganlığı değiştirebilir ve engellenebilir bir olgu olarak görmesidir. Oysa saldırganlığı içgüdüyle açıklayan görüşler saldırganlığı kaçınılmaz ve genetik olarak programlanmış bir davranış olarak görme eğilimindedirler. Bu yaklaşım, saldırganlığın öğrenildiği gibi unutulabileceğini ya da uygun koşullar altında hiç öğrenilemeyeceğini savunmaktadır. Sosyal öğrenme kuramıyla ilgili bir diğer bulgu kaynağı, saldırganlığın, diğer öğrenilmiş tepkilerde olduğu gibi pekiştirme olasılıklarına duyarlı olmasıdır. Birçok araştırma, çocuğun saldırgan modelini izleyerek öğrendiği saldırgan tepkileri, eylemler pekiştirildiği ya da çocuk bunları pekiştiren saldırgan modelleri izlediği zaman daha fazla gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bir çalışmada, araştırmacılar çocukları 10 hafta kadar gözlemlediler ve kişiler arası saldırganlık örneklerini ve hemen ardından gelen olumlu pekiştiricileri ya da nötr tepkileri kaydettiler. En yüksek saldırganlık düzeyi gösteren çocuklar için kendi saldırgan eylemlerine en genel tepki olumlu pekiştirici idi. En az saldırganlık gösteren çocuklar için ceza genel bir tepki idi. Başlangıçta saldırgan olmayan, ancak zaman zaman saldırıları, karşı saldırıyla durdurmaya başaran çocuklar, dereceli olarak kendi saldırılarını gerçekleştirmeye başladılar. (saldırıları olumlu olarak pekiştirilmekteydi) Açıktır ki saldırının sonuçları, davranışın biçimlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Atkinson ve ark.1999).

2.3.3. Biyolojik Kuram

Biyolojik kuram organizmanın neden olduğunu varsaydığı, saldırganca ve şiddet içeren davranışları araştırmıştır. Araştırmalar, insanlar ve hayvanlar üzerinde değişik alanlarda yapılmıştır. Kuramcılar kromozomlar, erkek cinsiyet hormonu ve beyinin değişik bölgelerinin yapısını inceleyip, saldırganlığı nasıl etkilediğini bulmaya çalışmaktadırlar. Saldırganlığa yol açabilecek yapısal özelliklerden biri olan kromozomlar incelenmiştir. Erkekliği belirleyici Y kromozomunun saldırganlığa yol açtığı görüşünden hareket eden bazı bilim adamları, fazla bir Y kromozomunun şiddet eğilimine neden olup olmadığını araştırmaktadırlar. Yeni doğan bebekler üzerinde yapılan araştırmalar, her 500 erkek bebekten birinin bir fazla Y kromozomu ile (XYY) doğduğunu göstermektedir. XYY anormalliği konusuna duyulan ilgi, çeşitli suçlardan dolayı akıl hastanelerine yatırılmış erkek suçlular arasında yapılan araştırmalardan sonra artmıştır. Bu araştırmalarda söz konusu kurumlardaki erkeklerde normal nüfusa oranla XYY anormalliğine daha sık rastlandığı sonucuna varılmıştır. Ancak daha sonra yapılan pek çok araştırma, bir fazla Y kromozomu ile saldırganlık arasında ilişki bulunduğu görüşünün tersine bulgular ortaya çıkarmıştır (Tiryaki, 1996).

Biyolojik kuramla ilgili çalışmalar, erkek ya da dişi çeşitli hayvanlara adrojen enjekte edilmesinin saldırganlığı arttırdığını ve kastrasyonun saldırganlığı çoğunlukla azalttığını ortaya koyarken, bazı çalışmalarda da insanlarda erkek seks hormonlarının uyarılması ya da enjeksiyonu ile saldırganlığın çok az doğrudan ilişkide olduğu ya da hormonla saldırganlık ilişkisinin çok az olduğu gösterilmektedir (Gergen ve Gergen, 1986).

Saldırganlık ve kaçış söz konusu olunca birçok araştırmacının çalışmaları bunların beyindeki değişik sinir bölgelerince denetlendiğini ima etmiştir. Örneğin, etkili öfke tepkisinin ve buna uygun saldırgan davranış kalıbının, amigdala, yan hipotalamus, mesensefalonun bazı kısımları ve merkezdeki gri madde gibi çeşitli bölgelerin doğrudan elektriklerle uyarılmasıyla harekete geçirilebileceği septum, singulumun katları ve kuyruksu çekirdek gibi başka yapıların uyarılmasıyla da engellenebileceği ortaya konmuştur. Bazı araştırmacılar, beyin birçok özgül bölümüne büyük bir cerrahi ustalıkla elektrotlar yerleştirmeyi başardılar. Gözlem için iki hatlı bir bağlantı kurdular. Bir bölgeyi düşük gerilimli elektriklerle uyararak, hayvanlardaki ve daha sonra da insanlardaki davranış değişikliklerini incelemeyi başardılar; örneğin belli bölgelerin doğrudan elektriklerle uyarılmasıyla yoğun saldırgan davranışın ortaya çıkışını ve belli başka bölgelerin uyarılmasıyla da saldırganlığın engellenebildiğini gösterebildiler. Öte yandan, öfke, korku,

haz, gibi heyecanlar çevresel uyaranlarla yaratıldığı zaman beynin bu çeşitli bölgelerinde meydana gelen elektriksel etkinliği ölçtüğünü ispatladılar. Beynin belirli bölgelerinin yok edilmesiyle ortaya çıkan etkileri de gözlemleyebildiler (Fromm, 1993).

2.3.4. Engellenme Saldırganlık Kuramı

Saldırganlığın nedenini açıklayan bir diğer kuram olan Engellenme-Saldırganlık kuramı ilk ortaya atıldığı zaman “Saldırganlık hali her zaman, bir engellenme, sonucu ortaya çıkar” görüşü şiddetle eleştirilene uğrayınca her engellenmenin saldırganlığa yol açacağı görüşü değiştirilerek saldırganlık, “engellenme saldırganlığa yol açmaktadır” şeklinde tanımlandı. Pek çok örnekte engellenme biçimlerinin ardından saldırgan davranışlar gelse de engellenme ve saldırganlık arasındaki bağın sanıldığından daha zayıf olduğu düşünülmektedir. Engellenme kaçınılmaz olarak saldırganlığa yol açmamakta ve saldırganlık her defasında engellenmenin ardından gelmemektedir. Bununla birlikte kuram sosyal ödül kazanmak için yapılan araçsal saldırganlık ya da kendini savunmak için yapılan saldırganlık gibi engellenme olmaksızın yapılan saldırgan davranışları açıklamakta da yeterli olmamaktadır. Şiddet eylemlerini insan etmeninden soyutlayarak salt çevresel etmenlere dayandırarak açıklamak sorunun çözümüne fazla yardım sağlamamaktadır (Tiryaki,1996).

Psikanalitik açıdan Köknel (1982), engellenmeyi istek, gereksinim ya da bir davranışın amacına ulaşmasının önlenmesi olarak ifade etmektedir. İnsanda başlamış ruhsal sürecin kesintiye uğraması, amacına ulaşmadan kalması bedensel ve ruhsal gerginlik yaratır. Gerginliğin ortaya çıkması hoş olmayan ve istenmeyen bir durumdur. Bu durumun giderilmesi için gerekli olan davranışı başlatacak itici güç, içgüdü ve dürtü ya da toplum ve kültürün oluşturduğu güdünün davranışa neden olmasıdır. Bir amaca ulaşabilmek için tedirginliğin ve gerginliğin ortadan kaldırılması belirli nesnelere yönelik davranışlar aracılığı ile olur.

Psikanalitik yaklaşıma göre, engellenme bilinçli bir süreç değildir, bilinçdışı birçok etkenlerle engellenme ortaya çıkabilir. Ruhsal bozuklukların birçoğu çocukluktan beri bilinçdışında işleyen engellenme durumlarından ortaya çıkmaktadır. Kişi engellenmeyle karşılaştığında çeşitli tepkiler göstermektedir. Engellenme ile gerginlik artar ve boşalma engellenirse, kişi en doğal tepki olarak, bu engellenmeden kurtulmaya çalışır. Engeli ortadan kaldırmak için saldırgan bir davranış gösterebileceği gibi geri çekilme, dürtü nesnesini değiştirme, gerçek nesneler yerine hayali objeler yaratma gibi

etkinlikler de gösterebilirler. İnsanlar doğduğu günden itibaren engellerle karşılaşır ve bu engellere karşı bir dayanıklılık geliştirerek çeşitli tepki yolları öğrenir (Öztürk, 1983).

Freedman ve ark. (1989), yaptıkları çalışmalarda 1882–1930 yılları arasın da A.B.D.’nin güney eyaletinde pamuk fiyatları ile linç olayları arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Pamuk fiyatları yüksek olduğu dönemlerde birkaç linç olayı görülürken, fiyatların düşük olduğu dönemlerde linç olaylarında göreceli bir artış olduğu tespit etmişlerdir. Pamuk fiyatlarındaki düşüş ekonomik açıdan bir çöküntü dönemine işaret etmiş ve engellenme neden olmuş, engellenme de daha fazla saldırganlığı ortaya çıkarmıştır (Freedman ve ark.,1989).

Holmes (1972), tarafından yapılan deneyde bazı engellenmiş deneklerin, engellenmelerine neden olan kişiye karşı saldırgan davranmalarına izin verilmiş, diğer deneklere ise, bu fırsat verilmemiştir. Fakat bunun tersine engellenme ile hiçbir, ilişkisi bulunmayan birine saldırmalarına izin verilmiştir. Engellenmenin, tıpkı suçlu kişiye karşı saldırganlığı arttığı gibi, suçsuz kişiye karşı da arttığı görülmektedir. Bir baba kızının partiye gitmesine izin vermediğinde çocuk kızar ve saldırganlık duyar. Babasına saldırmaz çünkü çok güçlüdür ve buna karşı toplumsal engeller vardır. Ayrıca, bir saldırı gerçekleştirecek olduğunda bir daha partiye gitmesine izin verilmemesi olasılığı da söz konusudur. Bu yüzden, kızın çevresinde bulunan diğer insanlara örneğin, annesine, ablasına, kardeşine, arkadaşına yönelmesi ve saldırganlığını boşaltması beklenir. Bütün bu insanlar çocuğu engelleyen kaynağa, yani babasına benzerlikleri açısından bir ölçek üzerinde sıralanabilir. Yön değiştirmenin temel ilkesi şudur. Çevredeki kişilerden biri engellenmenin gerçek kaynağına ne kadar çok benzerse, engellenen kişinin ona saldırgan iç tepkileri o kadar güçlü olacaktır.

Yale Üniversitesinde bir grup psikolog, saldırganlığı “engelleme kuramı”yla açıklamışlardır. Bireyin istediği bir şeyi yapmasına mani olunması şeklinde basit bir biçimde tanımlanabilecek olan engellenme, bireyin dış çevresinden gelebileceği gibi, iç dünyasında yaşadığı çatışmalar sonucu da meydana gelebilir. Bu durumda ise insanda kaygı, korku, kızgınlık, öfke gibi duygular aktif hale gelmekte ve saldırganlık oluşmaktadır. Engellenmenin dozu veya amacı gerçekleştirme isteğinin gücü, saldırganlık eğiliminin gücünü de belirlerken, sonuçta karşılaşılacak olan cezanın büyüklüğü, doğrudan saldırganlığı azaltmaktadır (Dollard ve ark., 1988).

Buraya kadar anlatılmaya çalışılan kuramda çağdaş yöntemlerle yeni katkılar getirilmektedir. Örneğin; Berkowitz (1969), engellenme-saldırganlık kuramı üzerinde çalışarak iki değişiklik önermektedir. Buna göre her saldırgan davranışın nedeni

engellenme değildir ve saldırgan davranışlar diğer davranışlar gibi engellenmeye tepki olarak öğrenilmektedir. Ayrıca Berkowitz engellenme-saldırganlık kuramına değişik açıdan yaklaşmaktadır. Bu yaklaşım engellenme-saldırganlık arasındaki bağın gücünü sorgulamaktadır. Ona göre, çevreden gelen her engellenme ve tiksindirici uyaran saldırganlığa yol açmamaktadır. Yazar, güçlü dürtüleri doyumaya yol açabileceği gibi, kaçış davranışıyla sonuçlanan korku duygusunu yaratabileceğini belirtmiştir. O, kişinin kendisini güçsüz olarak algılaması ve olayların yaratabileceği sonuçlardan çekinmesi durumunda, engellenmenin doğuracağı sonucun kızgınlık değil, korku olabileceğini savunmaktaydı. Ayrıca Berkowitz (1969), hem doğuştan hem de sonradan öğrenilen öğelerin bir etkileşim içerisinde saldırganlığa yol açabileceğini öne sürmektedir.

2.3.4.1 Engellemeye Tepki Olarak Saldırganlık

Spordaki saldırganlık genelde engellemeden kaynaklanmaktadır. Bu engellenme güdülerin bloke edilmesi veya önlenmesinin sonucudur. Bu güdüler sporda üstün olan başarı etrafında dönen, hükmetme, güç, tanınma, prestij ve mükemmellik gibi konular bloke edildiğinde veya engellendiğinde genellikle saldırganlığı meydana getirir. Eğer bir çocuk bir veya birkaçından oluşan kombine güdü-dürtü sistemlerine çok değer verirse ve bunları başarmak veya bu duyuları doyumak isteği bloke edilirse kendini engellemiş hisseder. Eğer bu durum engellenmeye karşı bir saldırganlık oluşturursa antrenör ve sporcu engelleyicinin kaynağını birlikte tanımlamalıdır ki; saldırgan tutumların daha yararlı bir şekilde yapılması sağlanabilsin. Saldırgan enerjiyi amaca yönelik kullanmamak sporcu için boşa harcanmış bir enerjidir. Bu anlamda Freedman ve ark.(1989), engellenme ve saldırganlığı açıkça ortaya koyan bir araştırma yapmıştır.

Freedman ve ark.(1989), engellenmenin sonuç davranışını gösteren basit kavramsal bir şema önermiştir. Bu engellenmenin “duygusal reaksiyonu” uyarır tezi üzerine merkezlenmiştir ki his engellenmeye bir tepkinin özüdür. Uyarılan his, geniş ve yaygın veya özel bir (düşmanlık, utanma, kıskançlık vb.) bireyin tüm durumunu nasıl yorumladığına bağlıdır. Bireyin engellenmeye karşı açık tepkisi ve her bir durumu yorumlaması kesinlikle onun alışkanlık ayarlama mekanizmasına bağlı olacaktır. Freedman ve ark.(1989), genellikle bir kişinin engellenmeye karşı nasıl tepki gösterdiğini belirtiyor. Bir sporcu kendisi için önemli olan belirli bir hedefin gerçekleştirilmesinde örneğin, voleybolda pasörün attığı bir pasa smaçörün kötü vurması basketbol da oyuncunun turnkeyi kaçırmaması veya hentbolde bir oyuncunun yedi metre atışını kaçırmaması durumunda sporcu hemen hissileşir. Eğer bireyin açık davranışı gözlemlenebilirse,

hislerini kullanmada bazı alışkanlık mekanizmasının birtakım bölümleri görülebilir. Kişinin sporda sürekli olarak görülen kritik dönemlerde nasıl saldırgan olacağını bu mekanizmalar sayesinde görebiliriz. Aynı zamanda bu davranış alışkanlık modellerinin analizi bize sporcunun hissel enerjisinin yapıcı ve yararlı yollara odaklaştırmasında yardımcı olabilir. Kendini en az tutan birey engellenmeye karşı fiziksel saldırganlığa izin vermeyen psikolojik mekanizmalara başvurmakla başardıklarını göstermektedir. Gerçi, çekilme, yer değiştirme ve bastırma gibi mekanizmalar bireyi açıkça yapılan davranıştan alıkoymaktadır. Eğer bu mekanizmaları birey açıkça yapıyorsa saldırganlık düzeyi büyük olasılıkla düşük olacaktır. Çünkü birey, saldırganlığını içine atarak başkasını cezalandırmak yerine kendini cezalandırmaktadır. Buda normal olarak bireyin kendine yönelttiği saldırgan tepki olarak belirtilen içsel cezalandırıcı reaksiyon olarak açıklanabilir. Bu tür reaksiyonlar kişiyi kendini suçlu olarak görmesine neden olurlar. Bu durumlarda antrenör sporcuya neler olduğunu başkasını yaralamadan veya incitmeden kurallar çerçevesinde açıkça saldırganlık gösterebileceğini ve bunu da toplumumuzun kabul ettiğini belirtmesi gerekmektedir. Sporcuyu yararlı biri olduğuna inandırmak ve kendine güvenini sağlamak için uzun ve sabırlı çalışmak gerekmektedir. Engellenmeye karşı aynı türde reaksiyon “dokunulmazlık” reaksiyonu olarak ifade edilmiştir.. Bu saldırgan olmayan bir reaksiyondur. Bunun anlamı ve gerekçesi de kişinin utangaçlık, utanma ve vurdumduymazlık, örneğin” aman nasıl olsa bir şey yapamaz” gibi duygulardır. Bu tür reaksiyonların nedeni kişinin umursamazlığı ve küsmesidir. Bu tür durumun düzeltilmesi sporcunun yaptığı sporun özüne inanmadığı için oldukça zordur. Bu tür davranışın düzeltilmesinde neler olduğunu yeniden saptamaktır. Sporcuya başarı için optimal bir saldırganlık dürtüsünün gerekli olduğunu bildirmek gerekir. Bu tür durumlarda bazen yalnızca katılım için motiflerini değerlendirmesini ve bunların gerçek olup olmadığını görebilmesi için yardım edilmelidir. Engellenmeye olan üçüncü temel saldırganlık ise sporda gerekli görülen türdür. Bu da kızgınlıktan öfkeden ve bireysel yargılamadan kaynaklanır ve burada da suç diğerine yüklenir. Böylece, engellendiğinde ekstra- cezalandırma reaksiyonu hemen diğer kişilerde saldırgan davranış olarak ortaya çıkar. Burada sporcuya bunun performansını itici güç sağlamadığı takdirde (daha hızlı koşma, daha kuvvetli rebound alma isteme, daha kuvvetli smaç vurma isteme) zamanını boşa harcamak olduğunu belirtmek gerekir. Bu tür enerjiyi sinirsel yapıya dönüştürmek boşa harcanan bir emektir (Çobanoğlu,1993).

Bu durumda görülüyor ki, eğer bir sporcu belirli bir engellenme ortamında düşük saldırganlık düzeyi gösteriyorsa bu değerlendirilmelidir. Tam tersi olarak sporcu

engellenmeye karşı sürekli alışkanlık olarak yüksek saldırganlık düzeyi gösteriyorsa bu saldırganlık düzeyinin düşürülmesi yollarını aramak gerekmektedir. Sporcuya saldırganlığının yaptığı spor dalının kuralları çerçevesinde izin verildiğine ve bunun da toplumda kabul edildiğine inandırma bu sorunun anahtarıdır (Çobanoğlu,1993).

2.4. Saldırganlığın Spordaki Görünümü

Bugün saldırgan davranış, toplumumuzda tatsız ve olumsuz yargı uyandıran yaygın bir olgudur. Sertlik ve şiddet, anlam olarak birbirinden ayrılmaz şekilde iç içe geçmiş bir durumdadır. Saldırganlığın bu yorumu, bugüne kadar saldırganlık için söylenmiş her şeyi etkilemekte ve elde edilen bulgular, saldırganlığın kötü ve kontrol altına alınması gereken bir davranış olduğuna ivedilikle işaret etmektedir. Her ne kadar saldırı, psikolojik yazında geniş şekilde varsayıma dayana bir anlam, bir yapı olarak anlatılsa da saldırıyı, kullanıldığı şekliyle, kişinin bir diğerine verdiği bilinçli acı ve zarar olarak anlatabiliriz (Çobanoğlu,1993).

Spor müsabakaları ve rekabetin yaşandığı şartlar, saldırganlık gösterileri için uygun bir zemin oluşturur. Fakat rakibe zarar veren her davranışı da, saldırganlık olarak nitelendiremeyiz. Spor faaliyetlerindeki saldırganlığın sınırlarını, ilgili spor dalının kurallarıyla yapılan hareketin taşıdığı niyet ve kasıt belirler. Aynı hareket, değişik spor dallarında farklı şekilde değerlendirilir. Güreşte yapılan bir “el ense çekme” hareketini, hentbol da uygulamak mümkün değildir. Bir boks müsabakasında rakibe atılan bir yumruğun başka bir spor dalında tekrarı cezayı gerektirir. Beden temasının sıklığının artmasıyla birlikte, saldırganlığın görülme ihtimali de artar (Tiryaki,1996).

Bir grup araştırmada, saldırganlık ögesi yoğun olan sporları yapan bireylerin, spor dışı yaşamlarında daha sıklıkla saldırgan davranışta bulundukları; diğer bir grup araştırmada ise bu sporları yapanların spor dışı yaşantılarında saldırgan davranışları daha kolaylıkla kontrol ettikleri, dolayısıyla daha az saldırgan davranışlarda bulundukları yönünde bulgular ortaya çıkmaktadır (Eripek,1993).

Karşılıklı temas halinde yapılan spor dallarından, belirli kurallar dahilinde yapılan saldırganlık, anlayışlı olmayı gerektiren takımın faydasına olan ve spordaki özel durumdan doğan gerekliliklerdir. Kuralların ihlal edildiği ve rakibe zarar verme niyetiyle hareket edilmesi durumunda saldırgan davranıştan söz edilebilir. Saldırgan davranışların oluşmasında fiziksel yorgunluğun artması, skorun değişmezliğinin getirdiği gerginlik, rakip takımın fizik gücü ve performansının yüksek oluşu, en önemlisi de rakibin süregelen saldırgan davranışlarının hakem ya da seyirciler tarafından hoş görülmesi gerekmektedir.

Engellenmenin neden olduğu tepkilerin en önemlisi saldırganlıktır. Çünkü saldırganlık davranışı hem bireysel hem de eylemsel olabilir. Ancak bu tanımın sporda pek geçerliliğı yoktur. Çünkü sporun temelinde, karşıt sporcuyu engelleme yatmaktadır. Bu engelleme, rakibi direkt olarak engelleme şeklinde olduğı gibi, ondan daha hızlı yönde daha usta olarak onun kazanma isteğinin önüne geçilmesi şeklinde olabilir. Bu nedenle bir yarışma için yarışma alanına çıkan bir sporcu engellemeyi başından itibaren kabullenmiştir. Bu nedenle, bu şekildeki engellemelere karşı kurallar dışına çıkmayı gerektiren saldırganlık davranışına başvuramaz. Aksi taktirde cezalandırılması gerekir. Sporda karşıt sporcuya zarar veren her sertliğı ya da kural dışı hareketi hemen saldırganlık olarak nitelememek gerekir. Çünkü aşırı motivasyonun neden olduğı start telaşı durumlarında, bu durumun neden olduğı kassal gerginlik yüksek teknik gerektiren hareketlerin yapılmasını güçleştirdiğinden yaralanma tehlikesi artmaktadır. Aynı şekilde gerilimi yüksek olan rekabet olayının olduğı önemli maçlarda da kasıtlı saldırganlığa yönelik davranışlar olabileceğı gibi kasıtsız sert hareketler de olabilir. Bu saldırganlık olayları ikili teması olmadığından saldırganlığı; topa sert vurma ya da ayaklarını yere vurma gibi davranışlarıyla belli ederler. Kondisyonu düşük sporcular, maçlarda çabuk yorulurlar ve bu yorgunluğun ilk belirtilerinin başında sinirlilik ve saldırganlık dürtüleri gelir (Çobanoğlu,1993).

Spor dallarının hemen hepsinde sporcuların belirli bir fiziksel güç göstermeleri gerekir. Bu güç zaman zaman saldırganlık sınırları içerisinde yer alır. Bu yönüyle bazı spor dallarının daha fazla saldırganlık ögesi içerdiği söylenebilir. Örneğin: Amerikan futbolu, boks, güreş gibi spor dalları fiziksel güç kalıbı içerisinde saldırgan davranışların en yoğun olduğı spor dallarıdır. Bunu, futbol, basketbol, buz hokeyi, hentbol gibi sporlar izlemektedir (Eripek, 1993).

2.4.1.Sporda Saldırganlığın Azaltılması

Şahin (2003), sporda saldırganlığın azaltılmasına yönelik alınacak önlemleri maddeler halinde belirtmiştir. Bunlar;

1. Koçlar, genç sporcuları saldırgan olmayan modelleri göstererek eğitmelidir.
2. Sporcularını saldırgan davranışlara yönelten veya onları bu davranışlardan dolayı ödüllendiren koçların lisansları iptal edilmelidir.
3. Kuralların dışına çıkarak saldırgan davranışta bulunan sporcular cezalandırılmalıdır. Mağdura, ceza yasalarının uygulanmasında olanak tanıyan haklar verilmelidir.

4. Basın veya televizyonun neden olduğu kopya saldırganlıkları azaltmak için, bu tür olaylar ekranlar da veya gazetelerde tekrar tekrar gündeme getirilmemeli, şiddetin olumsuz yönü, eğitim amaçlı olarak kullanılmalıdır.
5. Kulüp yöneticileri ve koçlar, karşılaşma öncesi karşı tarafa olumsuz mesajlar gönderen davranışlardan kaçınmalı, ezeli rekabet içerisinde olduğu söylenen takımlar arasında ilişki artırılmalı ve desteklenmelidir.
6. Stat veya salonlar etrafında alkollü içeceklerin satışı sınırlandırılmalı, alkollü seyirciler stat veya salonlara alınmamalıdır.
7. Stat veya salonlarda saldırgan davranışlarda bulunanlar hemen ortamdan uzaklaştırılmalıdır.
8. Takımların veya sporcuların haksız olduğuna inandıkları kararlara itiraz edebilecekleri özel kurallar getirilmelidir.
9. Stadyuma geliş ve gidişlerde trafiğin rahatlandırılması, stada giriş ve yerini bulmada kolaylıklar, saldırgan davranışları azaltılmasında önemli olabilmektedir.
10. Sportif karşılaşmaların, ailece izlenilmesine olanak tanıyacak kolaylıklar sağlanmaktadır.
11. Fair-play gibi normlar bir jenerasyondan diğerine sosyal davranışlar yoluyla aktarılmalıdır.

Uluslararası spor psikolojisi birliğı, spor psikologlarının, spordaki şiddet ve saldırgan davranışlarla, ilgili yaptıkları araştırmalardan sonra, aşağıdaki dokuz öneriyi sunmaktadır:

1. Yönetim, ceza ile ilgili yaptırımları yeniden düzenlenmelidir. Böylece, kural ihlali sonucu verilecek cezalar, potansiyel pekiştirmeyi sağlamak yerine daha büyük ceza yaptırımlarını sağlayacak değerde olacaktır.
2. Yönetim, takımlara uygun koçluk yapılmasını sağlamalıdır, özellikle gençler düzeyinde. Gençlerin sportif eğitimleri sırasında fair-play üzerinde önemle durulmalıdır.
3. Yönetim, sportif karşılaşmalar sırasında alkollü içeceklerin kullanımını yasaklamalıdır.
4. Yönetim, spor tesislerinin, izleyicilerin yeme ve rahatça girip çıkabilme gereksinimlerini karşıladığından emin olmalıdır.

5. Medya, sporda ortaya çıkabilecek saldırgan olaylara dikkat çekmek yerine, bu olayları uygun bir şekilde yalıtmalıdır.
6. Medya, spordaki şiddet ve düşmanlık içeren saldırganlığı azaltmak için, sporcuların, koçların, yöneticilerin, hakemlerin ve seyircilerin katılımını sağlayarak bir kampanya yürütmelidir.
7. Koçlar, yöneticiler, sporcular, medya mensupları ve spordaki otorite figürü olan kişiler saldırganlığın niçin ortaya çıktığı, zararları, nasıl kontrol edilebileceği konularını anlayabilmeleri için, saldırganlık ve şiddetle ilgili çalışmalara katılmalıdırlar.
8. Koçlar, yöneticiler, hakemler ve medya; toplum tarafından beğenilen ve istenilen davranışları gösteren sporcuları teşvik edip desteklemeli, düşmanca davrananlarda cezalandırmalıdır.
9. Sporcular, saldırganlıkla ilgili davranışlarını azaltmaya yardımcı olarak programlara alınmalıdırlar. Kuralların katılığı, daha sert cezalar ve pekiştirme örüntülerinin değiştirilmesi spordaki saldırganlığın kenetlenmesinin yalnızca bir bölümüdür.

Saldırgan eylemde bulunmaya yönelik içsel bir yatkınlığı görmek mümkün değildir. Aksine sadece uygun davranış şekillerine göre tahmin edilebilir. Saldırganlık daima eyleme yol açan ilgili durumlarda bağlantılı olarak değerlendirilmelidir. Ancak bundan sonra heyecan kısmını zarar vermeye yönelik bilinçli niyetten ayırma imkanı ortaya çıkmıştır. Saldırganlık özelliğinin artması saldırgan davranışlarda bulunulması ihtimalini yükseltebilir. Fakat her durumda aynı sonuç ortaya çıkmaz (Tiryaki, 1996).

2.4.2.Saldırganlığı Etkileyen Faktörler

Saldırganlık ve şiddet eğilimleri, insanla ilgili diğer birçok özellikte olduğu gibi, hemen hemen her şeyden etkilenmektedir. Bu bağlamda, doğanın değişen fiziksel ve kimyasal şartlarının insanı bedensel ve ruhsal açıdan etkilediği tespit edilmiştir. Şiddet eylemleri ve suç oranı ile rakım ve yıllık ısı ortalaması arasında anlamlı bir ilişki olduğu, Avrupa'nın dağlık ülkelerinde ve güneyinde adam öldürme; düzlük yerlerinde, ovalarda ve kuzeyinde ise hırsızlık, soygun, yağma ve yankesicilik suçlarının daha çok olduğunu belirtmiştir (Balcıoğlu, 2001).

Şahin (2003), saldırganlığı etkileyen faktörleri maddeler halinde açıklamıştır.

Bunlar;

1. Yüksek düzeyde zarar verme niyeti.
2. Kurbanın varlığı.
3. Sık ve açık tehditlerde bulunma.
4. Somut plan yapma.
5. Şiddet araçlarına kolaylıkla ulaşabilme.
6. Kontrolü yitirmeye dair önceki yaşamından sağlanan bilgi.
7. Öfke.
8. Şiddeti seyretmekten hoşlanma.
9. Merhametsizlik.
10. Kendisini kurban olarak görme.
11. Otoriteye küsme.
12. Çocuklukta kötü muamele görme ve yoksunluk.
13. Evde sıcaklık, şefkat ve ilgi azlığı.
14. Erken anne-baba kaybı.
15. Daha önceden şiddet eylemlerinde bulunmuş olma.
16. Devamlı düşmanlık duygusu.
17. İşe konsantre olmama.
18. Aşırı ve sürekli hastalık dönemleri.
19. Kendini kaybetme.
20. Beklentilerin gerçekleşmesi.
21. Aşırı motivasyon.
22. Eğitim düzeyinin düşüklüğü.
23. Genetik yapı.
24. Arkadaş grubu.
25. Kitle iletişim araçları.
26. Tahrik.
27. Toplumsal sınıf ayrılıkları.
28. Gelir düzeyindeki farklılıklar.
29. Hedeflerin büyüklüğü.
30. Ödüllerin büyüklüğü.
31. Hayal kırıklığı.
32. Aşırı yüklenme.

33. Aşırı ilgisizlik.
34. Hırs.
35. İdeolojik ve siyasi görüş ayrılıkları.
36. Bayanların adet günleri.
37. Erkeklerin ve bayanların yetişkinlik çağına girmeleri, fiziksel ve ruhsal birtakım değişikliklere uğrama süreçleri.
38. Hakemin taraflı tutumu.
39. Seyirci faktörü
40. Kültür düzeyi
41. Kuralların dışına çıkma
42. Duygusallık

2.4.3.Saldırganlığın Nedenleri

2.4.3.1.Taraftarlık

Organize sporlarda çoğu taraftarlar takımlarına uzun bir süreden beri inançla bağlı olan kişilerdir. Takımlarının maçını görmek için saatlerce rahatsız bilet kuyruklarında beklemeyi göze alan bu insanlar rakibi mağlup etmek için heyecanlı davranışlarda bulunurlar ve zaferden sonra da önemli bir gururu duyarlar. Bunca inanç ve sahip çıkma duygusu bir spor takımına duyulan inancın insanların yaşamında önemli psikolojik bir rol oynadığını ortaya çıkarıyor (Kuru, 2000).

Roadburg (1980), Britanya ve Kuzey Amerika futbolda, fanatik şiddetiyle ilgili faktörlerin bir karşılaştırmasını yaptı. Katılımcıların gözlemi ve anket metotlarını kullanarak yaptığı bir araştırmada, iki kültür arasında bir seri farklılık olduğunu saptadı. Bu durum onun şöyle bir sonuç almasına neden oldu. Futbol İngiltere’de (Britanya ‘da), topluluk şiddetine yol açarken Kuzey Amerika da böyle bir sonuca sebep olmuyor. İzleyicilerin sosyal durumlarındaki ve oyunun tarihsel gelişimindeki farklılıklara rağmen, o birçok yapısal faktör sıralandı. Başta gelen en önemli faktörler şunlardır. Britanyalılar stada yürüyerek geliyorlar ve maçtan önce veya sonra stadı karıştırıyorlar. Kuzey Amerikalılar ise arabaları ile geliyorlar ve olaysız dağılıyorlar. Kalabalık olaylarda Britanyalıların %70 i ayakta duruyor, Kuzey Amerikalı izleyicilerin %100 oturarak izliyor ve daha az kalabalıklar. Bütün Britanya taraftarları maçlarda hazır bulunuyorlar. Özellikle Kuzey Amerika maçlarında ev sahibi takımın taraftarı kesin bulunuyor.

Diğer değişkenler ise Gaskell ve Pearton (1979), tarafından araştırıldı. Onlar, taraftar şiddetinde, kalabalık boyutunun faullerinin ve tartışmalı penaltıların sayısının, ev sahibi ve karşı taraf destekleyicilerinin sayısının ve takımların ligdeki pozisyonlarının etkili olduğunu söylüyorlar.

2.4.3.2. Holiganlık

Toplumda azınlık görüşleri savunan gruplar psikolojik olarak sapan kişiler olarak tanımlanırlar. Grupların görüşleri sapma olarak görünerek küçümsenir. Sporda seyircilerden olan holigan gruplarda bu çevrede aktivite gösterenlerdir. Düşmanca saldırganlığın büyük bir ölçüde doğuştan gelen biyolojik faktörlerce belirlenen bir içgüdü veya dürtü olduğu aracı saldırganlığın ise kendilerinden güçlü olan kimselerce yapıldığının görülmüş olması veya mükâfatlandırıcı olması sebebiyle öğrenilmiş tepkiler olduğudur. Saldırganlık ve benliğin ihtiyacı bulunduğu bütün şeyleri elde etmek ve gerekli olanlarını yaptırmak için dışa dönük olan bütün aktif eğilimler ismi altında toplanır. Saldırganlığın biyolojik olduğu kadar toplumsal temeli de vardır. Saldırganlık sosyal bir davranış olup aile ve kültür ortamından büyük ölçüde etkilenir (Şahin,2003).

Freud saldırganlığı ölüm içgüdüsünü enerji boşalımı olarak ele alıyordu. Bu enerjinin bir kısmının sembolik saldırganlık şekilleriyle de boşalabileceğini ifade etmiş olmasına rağmen kendisi sosyal faktörlerin önemini oldukça küçümsemiştir. Freud saldırgan davranışları dürtü azaltıcı ve kendi acılarından mükâfatlandırıcı davranışlar olarak görmemektedir (Fromm, 1993).

2.4.3.3. Cinsel Farklılıklar

Cinsel kimlik bedensel, biyolojik cinsel yapının farkında olmak ve buna göre kendini kadın veya erkek kabul etmekle kazanılır. Gençlik döneminde toplum, genç insanlara açık bir şekilde tanımlanmış bir cinsel kimlik kazanmasını bekler ve ona bunun için bir imkân sunar. Gençlik dönemindeki bu gelişme, cinsiyet yoğunlaşması olarak adlandırılır. Bu ilk gençlik döneminde gerçekleşen bedensel değişiklikleri izleyerek erkeksi veya kadınsı görünüşün daha belirginleşmesine, erkeksi veya kadınsı toplumsal rollerin alınması eşlik eder. Sağlıklı bir şekilde cinsel kimliğin kazanılması halinde genç insan, erkek veya kadın olmak durumu ile ilgili kendisini rahat hissetmelidir. Ancak özellikle bu dönemde gençlerde beden imgesi ile cinsel kimliğin uyumu konusunda, örneğin; yeterince erkek görünümlü veya kadın görünümlü olup olmadığı ile ilgili kaygı çıkabilir (Şahin 2003).

Cinsel farklılıkların; sosyal ve kültürel değerlerle, biyolojik faktörler oldukları ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalarda erkeklerin, kadınlardan daha saldırganlığa yatkın

oldukları aynı zamanda saldırılara daha fazla hedef oldukları ortaya çıkmıştır. Spor karşılaşmalarında kadınların yeterince yer almamaları erkeklere daha fazla serbest hareket imkânı vermiştir. Seyircilerin karşı takım oyuncularına taraftarlarına ve hakeme yaptıkları gösterilerde yer alan küfürler çirkin el kol hareketleri, çeşitli nesneleri atmaları, taşlı sopalı saldırıları, cinsel içerikli simgelerdir. Özellikle cinsel ve eşcinsel küfürler, çirkin el kol hareketleri saldırganlığın cinsel içgüdüden kaynaklandığını kanıtlayan temel veriler arasında yorumlanabilir (Şahin, 2003).

2.4.3.4. Irk Ayrılığı

Saldırganların nedenlerinden biriside ırk ayrılığı faktörüdür. Tarihte A.B.D. ‘ye gelen beyazların, kızıl derili ve daha sonraları köle olarak kullanıldıkları zencilerle olan çeşitli çatışmaları bu kavram içinde sayılabilir. Bu konuda beyazların önyargılı davranışları saldırganlığa neden olmuştur. Beyazların arasında kölelerin özgür olamayacağı önyargısının yerleşmesinden dolayı, zaman içinde gerek kölelere direkt verilen haklar, gerekse kölelerin ayaklanmaları, kavgaların ve hatta iç savaşların nedenleri oluştur. Bu önyargının ortadan kalkması kolaylaşmayacaktır. Bunun sonucu olarak siyahlar, beyazlara karşı daha acımasız davranmaktan kendilerini alamamaktadır. Zaman içinde birtakım sosyal nedenlerden dolayı siyahlarla beyazlar arasında sürtüşme devam etmektedir. Ekonomik rahatlık siyahlar yönünden geliştikçe, bu ortamın son bulabileceği düşünülebilir. Ama kötü durumdaki beyazların ve siyahların fırsat buldukça birbirlerine saldırmaya devam edeceklerinde bir gerçektir (Erkel,1986).

Her ne kadar 1974 yılında El Salvador ile Honduras arasında çıkan savaşın kıvılcımı bir futbol maçı sonrasında atılmış ise de bunlar birer istisnadır ve genelleştirilmez. Bu örnekte de görüleceği üzere sportif temas her iki ülke arasındaki milli menfaat çatışmasını daha açık ve seçik bir hale getirmiş, uzun yıllar süregelen bir birikimi sadece alevlendirmiş fakat bizzat harbin temel sebebi olmamıştır (Erkel,1986).

2.4.3.5. Çevresel Nedenler

Genelde tek bir çevresel faktör, saldırganlık için neden olmaz. Bunun yanında değişik nedenleri de göz önünde bulundurmak gerekebilir. Bu çevresel faktörlerin birkaçının bir araya gelmesiyle birlikte insanda bir anda meydana gelen patlamalara, saldırganlığa yol açar. Yaptığı işe konsantre olamama aşırı rahatsızlık kızgınlık can sıkıntısı, ne yaptığını bilmeme kendini kaybetme, çevresel faktörlerinde içinde bulunduğu oluşumlardır ve saldırganlığa yol açar (Kuru,2000).

Gürültü, sıcaklık, hava kirliliği, fiziksel stres yapıcılar, bölgesel saldırılar, kişisel yerlere izinsiz girme ve aşırı kalabalık insanlar arası stres yapıcılar olarak, çevresel faktörler içinde yer alır ve saldırganlığa neden olurlar. Bu belirtilenler insan psikolojisi üzerinde yaptıkları etkiler bakımından günlük insan yaşamında büyük etkiler bırakırlar (Dursunoğlu,1998).

Çevresel faktörlerin geniş bir bölümü kitle kargaşalarının patlak vermesine sebep olabilir. İnsanlar arası saldırganlığı artıran faktörler arasında gürültü, sıcaklık, karanlık, kalabalık, kötü koku ve pasif içicilikte vardır. İzleyiciler ve faktörlerin bir veya daha fazlasının var olduğu koşullar altında kendilerini bir olay izlerken bulabilirler. Buna rağmen çevresel faktörler ile saldırganlık arasındaki ilişki sporda nadiren test edilmektedir. Büyük bir bölüm için, laboratuvar bulgularından ve diğer veri kaynaklarından genelleştirme yapmak gerektirmektedir. Sonuç olarak çevresel faktörlerin düşmanca taşmalarındaki isteğe olan katkısı yapılan çalışmalar ile gözler önüne serilmiştir (Russell, 2003).

2.5. Saldırgan Davranışları Etkileyen Çevresel Belirleyiciler

2.5.1 Hava kirliliği

Kimyasal ve endüstriyel ürünler tarafından üretilen kötü kokulara maruz kalma, bireylerin uyarılabilirliklerini arttırarak saldırganlığın ortaya çıkmasına yol açabilir. Ancak bu etkinin bir noktaya kadar geçerli olabileceği kabul edilmelidir. Eğer ortaya çıkan koku gerçekten çok berbat, muhtemelen o ortamdan uzaklaşmak birincil mesele haline geldiği için saldırganlığı azaltan bir etki bile gösterebilir (Şahin,2003).

2.5.2. Gürültü

Birkaç çalışmada yüksek ve rahatsız edici derecede gürültüye ve sese maruz kalmış insanların böyle bir durum yaşamayan insanlara göre daha fazla saldırganlık gösterdikleri bulunmuştur.

En popüler sporlarda, varlığımız kaçınılmaz olarak kontrol edilemeyen, tiksindirici bir gürültüye maruz kalmaktadır. Bunun kaynağı ne olursa olsun, ses sistemleri, gürleme makineleri veya kalabalığın kendisi, mevcut kanıt ortaya koymaktadır ki gürültü izleyiciler arasında düşman kargaşasında (şiddet kargaşasında) ya da şiddetin patlak vermesinde yardımcı bir faktördür. Gürültünün etkileri o düzensiz aralıklarla meydana geldiğinde veya daha önceden sinirlenmiş bir münakaşaya şahit olmuş veya

katılmış ya da hakemin tartışmalı kararına şahit olmuş taraftarda meydana geldiğinde, daha çok söylenebilir (Russell, 2003).

Ses ve gürültü düzeyinin 30–40 desibel de insanları huzursuz ettiği, endişe, kaygı, kızgınlık, öfke ve tedirginlik duygularını tetiklediği, 50-60 desibel gürültünün ise fiziksel ve ruhsal bozukluklar gibi, zihni fonksiyonlarda gerilemelere neden olduğu ve Benzer bir şekilde ilaç, alkol, uyarıcı ve uyuşturucu kullanımı ile saldırganlık arasında anlamlı ilişkiler bulunmuş, yukarıda bahsedilen değişkenlerle birlikte birçok faktörün kişilik bozukluklarına neden olduğu ve kişilik bozukluklarının ise saldırganlık ve şiddet eğilimlerini hızlandığı bildirilmiştir. Örneğin hızlı göç, çarpık kentleşme ve bunun sonucunda meydana gelen işsizlik ve maddi yaşam şartlarının ağırlaşması, insanları şiddete daha eğilimli hale getirmektedir. Bu durumdaki insanlar, kendilerini boşlukta hissetmekte ve gayri meşru yollara başvurmaktadırlar. Yapılan bir ankette, iş bulmak amacıyla büyük şehirlere göç eden ve suç işleyenlerin % 55'i cinayet, % 17'si hırsızlık, % 18'i gasp ve başka suçlardan hüküm giymişlerdir (Köknel, 1996)

Russell (2003), tarafından yapılmış bir çalışma, çok güzel bir şekilde gürültünün etkilerini gözler önüne sermektedir. Kızlar ve erkeklerden oluşan üç insan grubu 3 dakikalık periyotlarda aynı cins birleşik hedefe sünger toplar fırlatmaktadırlar bu aktivite 88 dB lik gürültülü ortamda aynı yoğunluktaki beyaz gürültülü bir ortamda ve sessizde yapıldı. Bay ve bayan grupların her ikisi gürültülü koşullar altında hedefe daha çok top fırlattılar

2.5.3. Kalabalık

Bazı çalışmalar, aşırı kalabalığın saldırganlık düzeyini yükselte-bileceğini göstermiştir. Kalabalık diğer ortam belirleyenlerinin olumsuz olduğu durumlarda (örneğin engellenme, uyarılma ve sıkıntı hallerinde saldırganlık patlamaları çıkmasını kolaylaştırmaktadır (Russell,2003).

2.5.4. Isı ve Sıcaklık

Laboratuar ve arşiv araştırmaları, sıcaklık ile saldırganlık arasında pasif bir ilişki kurmaktadır. Beysbolda bu durum araştırılmış ve çok yüksek sıcaklığın izleyici saldırganlığını kolaylaştırdı bulunmuştur. Basketbol oyunlarındaki fanatik davranışlarıyla ilgili Dewar (1979), yaptığı çalışma sonuçlarında, sıcaklık saldırganlık ilişkisini destekleyicidir. Rakip açıklamalara rağmen, örneğin katılım ve alkol tüketim ininde etkili

olduğunu söyleyenlere rağmen, sıcak bir havada seyircilerin tahrikinin yüksek olduğu bir durumda şiddet patlamalarının meydana gelmesi çok olasıdır.

Reifman ve ark.(1991), temel lig beysbol oyununda sıcaklık saldırganlık ilişkisini test etmişlerdir. Texas ligindeki üç sezon oyun kayıtları hatalı atışlar yüzünden vuruş darbeleri sayısını vermiştir. Oyunun devamı ile birlikte sıcaklık artarken bir çok yanlış darbe vuruşu yapılmıştır (Russell,2003).

2.5.5. Karanlık

Spor gözlemcileri, anti sosyal davranışlarla karanlık arasında bir ilişki olduğunu açıklamışlar ve anti sosyal davranışlarda karanlığın rolünü yorumlamışlardır. Dewar'ın (1979), bir araştırmasında profesyonel beysbol oyunlarına katılan birçok izleyici arasındaki kavgaların %69'unu gece meydana geldiği belirtilmektedir. Karanlık, kontrol edilen koşullar altında bağımsızca değerlendirilmiştir ve insanlar arası saldırganlığı artırdığı tespit edilmiştir.

2.6. Seyirci Saldırganlığında Amaç

Acı çektirme takım taraftarına sözlü veya direkt olarak yapılan saldırılardır. Örneğin saha içine atılan sert cisimler, sahaya inilerek yapılan saldırılar gibi. Seyircilerin yaptıkları araçsal saldırganlıkta amaç, yine zarar vermektir. Bununla birlikte amaç, saldırıda bulunan kişinin acı çekmesini değil, bazı dışsal ödüller almak ve istenilen hedefe ulaşmaktır. Seyirci, saldırgan davranışta, birincil amaca ulaşmak için saldırgan davranışta bulunmayı bir amaç olarak görür. Amacın elde edilmesi ise saldırgan davranışı pekiştirir. Sporda seyircilerin düşmanlık içeren saldırganlık daima bir öfkeyi, kızgınlığı içerirken, araçsal saldırganlık içermeye bilir. Saldırgan eylemini doğuran çok çeşitli uyaranlar vardır. Bu uyaranların başında galibiyete şartlanma gelir. Görsel ve yazılı basının mağlubiyeti aklından bile geçirmeyen şartlı taraftar, beklenemeyen mağlubiyet sonrasında etrafını yıkma, kırma ve zarar verme eylemine girer (Tiryaki,1996).

Bir başka uyaran ekonomik şartlardır. Ekonomik açıdan kişide oluşan negatif olumsuzlukların birikmesi sonucunda agresif davranışlar ortaya çıkar. Seyirci, bu birikimi bir karşılaşmada etrafına karşı zarar verici hareketlerde bulunarak deşarj olma yöntemini seçer. Bir başka uyaran ise aşırı derecede takım sevgisi veya fanatiktir. Galibiyet veya mağlubiyetin bu tür kişilerde pek fazla önemi yoktur. Bu tür seyirciler, skor ne olursa olsun maç öncesi ve sonrasında gereksiz, fair-play'e aykırı hareketlerde bulunarak sadece zarar verme amacını güder (Kuru, 2000).

Seyirci şiddeti, çoğu uluslarda devam eden evrensel bir sorundur. Altı kıtada birçok esas sporlar izleyici şiddetine şahitlik etmektedirler, Örneğin; Afrika, Asya, Avrupa, Güney Amerika'da yer alan futbol holiganlığı, Avustralya'da ki motosiklet yarışları ve Kuzey Amerika'daki buz hokeyi, spor kargaşaları, korkunç ölümlere, yaralanmalara ve mülkiyet zararlarına neden olmaktadır. Spor kargaşaları, hakkında araştırmacıların yaptıkları araştırmalar, katılımcı gözlemlerini, alan çalışmalarını, saha deneylerini ve laboratuvar deneylerini, kullanan sorularla ilgilidir. Bu kargaşalara bir örnek; 1985 Avrupa kupası finalinde, Belçika Heysel stadyumunda 39 ölü ve 470 yaralı kaldı ve bunlar bir kargaşa ve panik trajedisinin içindeydiler. İngiltere'nin Liverpool fanatikleri çelik çitleri yardılar ve güven için aceleyle gönderilen İtalya Juventus taraftarlarına yüklendiler. Onların kaçıışı, ağırlıklarından dolayı yıkılan beton duvar sayesinde engellendi. Disiplinsiz olarak başlayan davranış birdenbire bir paniğe dönüşüverdi (Lewis, 1989).

Yapısal faktörler, Semyonov ve Farbstein (1989), tarafından yapılan bir arşiv çalışmasında görülmemektedir. 297 İsrail futbol takımının resmi sezon kayıtları izleyici şiddetinin ekolojik analizi için veri sağlamıştır. İzleyici şiddeti çoğu kez futbol komisyonunun taraftarların şiddet davranışları için davet ettiği bir kulüp tarafından temsil edilmiştir. Taraftar şiddeti profesyonel liglerde, zirveye yakın olan takımlar arasındaki maçlarda daha fazla olarak gözlemlenmiştir. Özellikle Arap topluluklarından olan izleyiciler birer şiddet oluşturmaktadırlar (Russell, 2003).

2.7. Saldırganlık Sorununun Güncel Yaşam İçerisinde İncelenmesi

Saldırgan bir davranışın kendini kolayca, şiddetle ve hızla dışa vurması, insana özgü tüm nitelikleri oluşturur. Saldırganlık, erkekliğin ve kahramanlığın belirtisi olarak kabul edilir. Bu eylem “düşmana“ karşı yönetilir ve başarı sağlanırsa dostlar ve tanıdıklar ses çıkartmazlar (Russell, 2003).

2.7.1 Sporun Saldırganlığın Kontrolündeki Fonksiyonları

Spor, saldırganlığı kanalize etme ve kontrol altında tutma aracıdır. Günümüzde spor tarif edilirken, onun çoğunlukla saldırganlığı ortadan kaldırma ve öfke patlamalarını hafifletme imkânından söz edilir. Diğer taraftan birçok spor müsabakasında özellikle de futbolda saldırgan eylemlerin sayı ve şiddetinin arttığı gözlenir. Burada spor faaliyetlerine bağlı olarak saldırgan eylemler artar mı yoksa azalır mı sorusuyla bize karşı karşıya getiren iki eylemin varlığı açıkça görülmektedir. İnsanın enerji dolu bir yaratık olduğu ve

bu enerjinin bazen yıkıcı sonuç doğuran bir püskürtmesiyle çıktığını ve bazen de aynı enerjinin ahenk içinde aktığı ve yaratıcı bir faktör olduğu fikri gerçeğe en yakın görüştür. Spor yarışmalar, bu enerjinin deşarj edilebilmesi için birer araçtır ve yine yarışma kuralları bu enerjiyi kontrol etme mekanizmalarıdır. Profesyonel güreş dışında kuralları olmayan yani yarışmacıları kurallara tabi kılmayan spor yoktur. Bu da sportif faaliyetleri savaştan ayıran bir özelliktir. İnsanlar yarışmalar olmadan mutlu olmazlar çünkü yarışma insanın yaradılışından bu yana en ciddi teşvik edici unsur olmuştur. İlkel yarışmalar, rakibi veya eşini öldürmeyi teşvik edebilen çatışmalardır. Çağımızda savaş tarzındaki yarışmalar hala bu şeklini sürdürmektedir. Fakat sporlarda artistik sporlarda veya yapısal politikalarda yarışmalar çok az zarar verici bir hal almıştır. Ancak saldırganlık içgüdülerine belirli alanlarda çıkış imkânı tanınabilmektedir (Şahin, 2003).

Düzenlenen sportif etkinlikler, oyunlar tabiatları ne olursa olsun, birer sosyal organizasyondur. Bu nedenle iştirakçiler ve seyirciler üzerine birer derecede olsa sosyal kontrol uygularlar. Ayrıca spor tabiatı itibarıyla sosyal bozuklukları insanın olgunluk hayatını ve saldırganlığı şiddete karşı kontrol yollarını bulmasına yardım eder. Çocuklar, oyun oynarken kuralları kendileri koyabilirler ve bunu yaparken sıkça tartışır. Bu oyunları kurallara bağlı, oyuna devam etmelerini gelecekte ise yasalara saygılı olmalarını sağlar. Çocukluk oyunların birçoğundaki kural ve yaklaşımlar toplumdaki genel yaklaşımlara uymaktadır. Yine yetişkinlerde de futbol ve buz hokeyi gibi sporlarda fiziksel şiddeti sınırlandırıcı kurallar bulunur. Kurallara uyulmadığı taktirde cezalandırılırlar. Kısacası, sporlar ve oyunlar şiddetin kontrolünde önemli yer alır. Birçok oyun ve spor türü, sert hareket ve mücadelelere yol açabilecek etki yaratabilir fakat katılanları bu şiddete karşı eğilmek ve güçlendirmek yapılacak en iyi şeydir. Çünkü yarışmaya dayalı sporların birinci kuralı; kendini kaybedeni hemen sinirlenen tarafın her zaman kaybedebileceğidir. Böylece spor, pozitif ve negatif güçlü metotlarla canlıların beraber barışçıl bir ortamda yaşayabilmeleri için eğitim gereğini ortaya koymuştur (Karasüleymanoğlu,1992).

Her çeşit spor aynı karaktere sahiptir. Bu sporlarda ödüllü mücadeleler boğa güreşleri atıcılık, yat sporlar, beceri oyunlarda dahildir ki bu sporda yıkıcı fiziksel yeterlilik özelliği istemeden yapılan bir şey değildir. Sporlar, düşmanca çarpışma esasında çok az bir sapma ile beceri yoluyla kurnazlığa ve hileye kadar sürekli aynı çizgide gitmesi mümkün olmayan bir haldir. Bir alışkanlığın spora yönelmesi çok ince bir ruh yapısı halidir ki;bu hal nispeten yüksek bir potansiyel içinde yırtıcı,yağmalayıcı bir rekabet eğilimine sahip olma halidir.Halk arasında sportmenlik denilen bu işlerde maceraperver

bir istismara doğru giden ve zararın verdiği acıya neden olan güçlü bir eğilim ifade edebilmektedir. Düşmanlık öğrenilmişse, bu farklı sosyal değerlerle yönlendirmelerle öğrenilmiştir. Spor ve sanat yapılarak elde edilenler, insanı, spor yapmasından önceki bildiklerinden daha iyi bir yaşam, çaba ile elde edilen daha yüksek bir form, zinde, vücutta ve ruhta daha dengeli bir yapı araştırdığını gösterir (Şahin, 2003).

2.8. Saldırgan Davranışın Toplumsal Belirleyicileri

Şiddetin ve saldırganlığın, bireysel özelliklerin ötesinde, toplumsal ve siyasi birtakım belirleyicileri olduğu da ileri sürülmektedir. Bu konularda kimi zaman birbirleriyle çelişen birçok teori ortaya atılmakta ve açıklamalar yapılmaktadır. Bunlardan en belli başlı olanlarına kısaca temas edecek olursak, şunları söyleyebiliriz

Değişik toplumlarda ve toplumların değişik katmanlarında saldırgan davranışların ve şiddet olaylarının değişen sıklıkta olması toplumsal etkenlerin saldırganlığı etkilediğini düşündürmektedir. Bunu açıklayabilmek için çok çeşitli varsayımlar üretilmiştir ancak sorunun tek ve tatmin edici bir cevabı olmadığı açıktır. Toplumsal şiddetin bugüne kadar üzerinde en çok durulan belirleyeni, ekonomik yoksunluk ve toplumsal huzursuzluğa ve ailevi bozukluk göstergeleriyle, şiddet suçu oranları arasında anlamlı bir bağlantı bulmuştur. Bu araştırmada aradaki bağlantının gösterilemediği tek istisnai ülke Japonya olmuştur. Bunu Japonya'da aile dışında da çok güçlü davranışsal kontrol sistemlerinin (örneğin okul, işyeri gibi) olmasıyla açıklamıştır. Japon kültürünün toplumsal normların çiğnenmesinin çok güçlü utanç duyguları doğurmasını da ek bir etken olarak belirlemiştir. Bu nedenle Japonya'da toplumsal ve ailevi işlev bozukluğu ile intiharların bağlantılı olarak yükselmesini de buna bağlamıştır (Kiper,1984).

Bir grup sosyolog, sanılanın aksine, kimi zaman saldırganlık da içeren çatışmaların, önceden iletişimi olmayan grupların, bir biçimde birbirleriyle iletişim kurmalarına ve sosyalleşmelerine imkân sağlaması üzerinde durmuşlardır; çatışmaların grubun bütünleşmesi, yeni değerlerin oluşması, gerilimlerin azaltılması, yeni dengelerin kurulması, toplum içinde sağlam emniyet ortamının meydana getirilmesi açılarından da ele alınmasını önermişlerdir. Bu sosyologlara göre, şiddetten ziyade, toplum yapısının katılığı, düşmanlıkları biriktirmesi ve çatışma başladığında tek bir bölünme çizgisinde yoğunlaşmasına neden olması yüzünden yapının dengesini daha çok tehdit etmektedir. Daha çok sistem üzerinde duran bazı sosyologlar ise, bir sosyal sistem içinde kişilerin gelir, eğitim, etki, iktidar ve mesleki itibar gibi değişik konumlarda tutarsız ve uyumsuz olmaları halinde, daha fazla şiddete başvuracaklarını, sosyal yaşamın sınırlı ve konum

farklılıklarının az olduğu toplumların bu yüzden daha istikrarlı kaldıklarını söylemektedirler (Kiper, 1984).

Bugüne dek yapılan çalışmaların çoğunda şiddet ve saldırganlıkla ilgili eylemleri ve suçları daha çok 15–30 yaş arasında, erkek, fakir, şehirli nüfustan, ülkede etnik veya toplumsal olarak düşük bir gruba mensup bireylerin gerçekleştirdiğı bulunmuştur. Bunun toplumlar arasında pek değişmeyen bir bulgu olması, kültürel ve alt-kültürel değerlerin şiddet üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Bu etkenler bireysel özelliklerle bir arada işleyerek etkili olabilmektedir.

Saldırganlıkla ilgili bir diğerk önemli toplumsal bulgu, göreceli olarak şiddetten uzak gençlerin kalabalık içinde veya gençlik çetelerinde saldırgan davranışlar sergileyebilmeleridir. İnsanlar ait oldukları topluluktan farklı görünmekten hoşlanmazlar. Daha da ötesi, insan bir gruba katıldığında bireysel özelliklerinden bir miktar uzaklaşmış ve daha insani özelliklerini yitirmiş bir hale gelip davranışları stereo tipleşip tanınmaz hale gelebilir. İnsanın kendisinden farklı insanlardan hoşlanmaması ve onlara şüpheyile bakması eğilimi grup şiddetini arttıran önemli bir nedendir. Bu durum, Japonya gibi homojen toplumlarda Amerika gibi heterojen toplumlara göre şiddetin neden daha az olduğunu açıklar. Yine kalabalık içinde kişi bireyselliğini yitirir, davranışlarından daha az sorumlu hale gelir. Anonimlik yalnız halimize göre saldırganlığımızı daha rahat göstermemizi sağlar (Şahin,2003).

2.8.1. Eğitim

Bireysel faktörlerin incelenmesi sırasında dikkatler, taraftarların kişilik karakterlerine ve maç seyrettiklerinde ne gibi ihtiyaçlarını, sağladıkları konusuna da çevrilmiştir. Spor seyirciliğı ile ilgili olarak sık sık gündeme gelen ve tartışılan bir konuda saldırganlıktır. Bu saldırgan davranış seyircilerde görülen öğrenilmiş davranışlardır. Kişiler geleneksel davranışçı modelde olduğı gibi mükafat ve ceza yolu ile olumsuz davranışları öğrenirler, seyircilerdeki bu saldırgan davranışlar bir avantaj sağlayıp mükafata dönüşüyorsa, insanlar dikkatle izledikleri bu eylemi öğrenirler ve bu öğrenme eğitilme süreci ile devam eder. Bu pekiştirme süreci kişinin kendisine doğrudan yapılan pekiştirme kadar önemlidir. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme biçimi çocukta kalıcı davranışların oluşmasına neden olmaktadır. Çocuğa karşı güce ve fiziksel ceza kullanmanın saldırgan davranışlarla yakın ilişkili olduğı bilinmektedir. Dayak atarak eğitim, çocukta saldırgan davranışları tahrik edici bir eğitim tarzıdır; ayrıca televizyonlardaki şiddet içeren filmler saldırgan davranışlara neden olmaktadır. Anne şefkatinden yoksun büyümüş çocuklarında da agresif tavırlar sergilediğı gözlenmiştir.

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarında çocuğuna karşı itici ve düşmanca bir tavır sergilemeleri en yüksek oranda saldırgan çocuklar yetiştirilmesine sebep olmaktadır (Kuru,2000).

2.8.2. Engellenme

Bireyin engellenmeye gösterdiği deneyimlerle edindiği öğrenmeden ve kişiliğinden etkilenir. Kişinin engellenmesi onu saldırganlığa iter. Farklı kişilerin farklı öğrenme deneyimleri, benzer engellenme durumlarında farklı saldırganlık eğilimi göstermelerine yol açar. Kişinin içinde bulunduğu durumu değerlendirmesi, engellenmeyi düşmanca bir tutum sayıp saymaması, benzer durumlara geçmişte gösterdiği tepkiler ve tepkilerin doğurduğu sonuçların geliştirdiği alışkanlıklar, engellenmenin kızgınlık dışında bazı tepkiler(endişe suçluluk duygusu gibi) doğurması, engellenme ile saldırganlık arasında birlik, basit bir bağdaşım bulunmasını zorlaştırır. Bunun yanı sıra önemli sayılabilecek konulardan biride çeşitli olayların getirebileceği sonuçlardan çekinme veya bireyin kendisini güçsüz hissetmesi durumunda engellenmenin doğuracağı sonuç korku olacaktır (Kar, 1997).

Saldırganlığa yol açan, ya da yol açabilecek olan şey, engellenmenin birey için ne anlama geldiğidir. Engellenmenin psikolojik anlamı ise, yer aldığı koşulların bütünselliği içinde farklılıklar gösterir. Engellenmenin ortaya çıkmasında ve yoğunluğunda en önemli öge, insanın kişiliği ve karakteridir. Ekonomik, toplumsal kültürel ve siyasal yapıların, bireyin yönelimlerini ne ölçüde engellediği, bireyi hangi oranda baskı altında tuttuğu olgusu ile o toplumda biriken saldırganlık potansiyel arasında yakın bir ilişki bulunduğu ileri sürülebilir (Aklan,1993).

Bandura ve Walters (1963), engellemeden kaynaklanmayan saldırgan davranışların da var olduğunu öne sürmüştür. Böylece, saldırgan bir durumun tek başına ve özellikle doğrudan gözlemi, adına saldırgan davranışlar olasılığını artırmaktadır. Bu olasılık - model veya gözlemci- davranış ödüllendiriliyorsa çok daha fazla büyümektedir. Diğerleri arasında, öğrenme psikolojisinin sonuçlarından yola çıkan, spor kuramcılarına (doğrulanmış varsayımlarının bir kısmını formüle ettiklerinden) göre spor, saldırgan davranışlara izin verecek, burada uygulama ve pekiştirme yoluyla, sporculardan olduğu kadar izleyicilerden de saldırganlığın artmasına neden olmaktadır. Yıldız sporcuların bulunduğu yüksek sosyal statü bu bağlamda onların örnek olma işlevlerini güçlendirmektedir. Diğer bazı düşünürler bu düşüncelerin tersine sporun değerini ve de saldırgan olmanın kaynağının, sporcu da olduğu kadar, sporun namusluluk, dürüstlük,

sportif 'Fair-Play' töresi ve düzenlemeleri temelinde saldırganlığın denetlemeye yönelik, eğitilmiş izleyicide de olduğunu düşünmektedir (Bayer, 1997).

2.8.3. Kişilik

Kişilik kavramı çok farklı biçimde tanımlana gelmiştir. Sadece bir insanın bütün ilgilerinin, tavırlarının, yeteneklerinin, dış görünüşünün ve çevresine uyum biçiminin özelliklerini içeren ahenkli bir bütündür. Bir insana ait her nitelik, o insanı anlamada bize bir ipucu verir. Kişilik kavramı ayrıca, bir insanı diğerinden ayıran ve o insana özgü olan davranışları da içerisinde barındırır (İkizler, 1993) .

Yine bir başka tanıma göre kişilik, genellikle bireyin, çevresiyle ve kendi iç tepkileri ile olan ilişkisinde gösterdiği süreklilik ve bütünlük, kişilik olarak tanımlanır. Karşılaşılan olayların yorumu, tepkilerin niteliği ve yoğunluğu kişiliğe göre farklılıklar gösterir (Kar, 1997).

Davranışın özel ve ayırt edici yönlerinin belirlenmesi ve tanımlanması amacıyla yapılan çalışmalar birçok kişilik teorisinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sporcuların kişiliklerini açıklamasında en sık kullanılan, kişilik teorilerinden bazıları şunlardır (İkizler, 1993).

2.8.3.1.Kişilik Yapısında Saldırganlık

Sporla kişilik arasındaki saldırganlığı doğru bir şekilde ortaya koymak istediğimizde, cevaplandırılması gereken iki soru karşımıza çıkar “ bir spor faaliyetlerinde bulunan insanın kişiliğinde bir değişiklik olur mu?” ve “ belirli kişilik özellikleri, belli bir spor türünü belli bir düzeyde icra etmek için bir gereklilidir? Araştırmacılar, yukarıdaki sorulardan yola çıkarak toplumsallaşma ve seçicilik hipotezlerini ortaya koymuşlardır. Toplamsallaşma hipotezine göre, spor kişiliği etkiler. Burada spor bağımsız değişkendir. Kişilik ise bağımlı değişkeni meydana getirir. Seçicilik hipotezinde ise sadece yapılacak spor türünü seçimini değil, aynı zamanda spordaki başarıyı da etkilediği ileri sürülür. Burada kişilik bağımsız değişkeni, spor ve sporda ki başarı da bağımlı değişkeni temsil eder (Şahin,2003).

Örneğin; sporun, kişiliği ne şekilde etkilediği konusuyla yakından ilgilenen Gabler, (1970), çok başarılı 170 genç yüzücü üzerinde bir araştırma yapmıştır aradan beş yıl geçtik ten sonra bu yüzücülerden 102 tanesi aynı alıştırma tekrar alınmıştır. Her iki araştırmada da ”16 kişilik faktörü” testini uygulayan Gabler, yüzücülerin nevrozizm ve içe-dışa dönüklük değerlerini hesaplamıştır. İlk araştırmanın sonucunda, yüzücülerin kişiliklerinde çok az bir sapma gösterdiği ortaya çıkmıştır. 5 yıl sonra tekrarlanan

araştırmanın sonuçların da, ölçülmüş olan kişilik özelliklerinde bir değişikliğin gerçekleşmediğini göstermiştir.

Son zamanlarda, sporcuların kişiliklerinin araştırıldığı çalışmalarda üzerinde hassasiyetle durulan bir nokta da, bir spor faaliyeti sonucunda “benlik tasavvurunun “ ne gibi değişikliğe uğrayacağı konusuyla ilgilidir. Kişiliğin ayrılmaz bir parçası olan tasavvuru, “ben neyim ve kimim?” veya “ hayattan neler bekliyorum?” gibi sorulara verilen cevaplardan meydana gelmektedir. Kişiliğin gelişimi süreci içerisinde oluşan benlik tasavvuru, kişinin kendisini algılamasının, kendisi hakkında düşünmesinin ve toplumsal bir mukayese yapmasının sonucudur. Sporun, antrenman ve müsabaka yoluyla kişiliği etkilediğini ve onu yüksek performansa uygun bir hale getirdiğini ileri süren araştırmacıların aksine günümüzde yurt dışında yapılan bir çok araştırma, kondisyon antrenmanına bir sporcuda, sadece benlik tasavvurunun olumlu yönde değiştiği sonucunu vermiştir (Şahin, 2003).

Spora özgü kişilik araştırmalarında erkek denekler daha çok kullanılmıştır. Kadın sporcuların kişiliği ile ilgili çalışmaların yetersiz olması, kişilik araştırmalarının önemli bir eksiğidir. Bu konuda kapsamlı bir çalışma Ogilvie ve Williams (1968), tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada Ogilvie ve Williams (1968), başarılı kadın sporcuların kişilik özelliklerinin toplumdaki kadınların ortalamasından çok büyük farklılıklar göstermediği sonucuna varmıştır. Ogilvie ve Williams (1968), çok büyük başarılı olan kadın sporcuların erkek sporcularinkine yaklaşan kişilik özellikleri gösterdiğini belirtmişlerdir.

Kişilik ve saldırganlık ilişkisi üzerindeki tartışmaları çeşitli şekilde inceleyebiliriz. Bunlardan birisi psikanalitik (ruhsal çözümleme) görüştür. İnsanın kişiliğini oluşturan yapı üç sistemin karşılıklı etkileşimi ile ortaya çıkar. Bunlar id, ego ve süper ego dur. Bu üç sistem birbirlerinden bağımsız değildir. Sürekli olarak birbirlerini etkilemektedir. İd, doğuştan getirdiğimiz dürtüleri taşır, psikolojik enerjimizin kaynağı ve hazinesidir. Kişiliğin diğer iki katmanının çalışması için gerekli olan gücü de id sağlamaktadır. Burada haz prensibi hakimdir (İkizler, 1993).

İnsanların biyolojik ve psikolojik ihtiyaçları doyum peşindedir. Bir doyumsuzluk veya bazı şeylerin eksikliği durumunda bir enerji birikmesi yani ”gerilim hali” ortaya çıkar. Meydana gelen gerilimi gidermek için id, birikmiş enerjiyi boşaltmaya çalışır. Fazla enerjinin boşaltılması sonucu doyuma ulaşan insan, bundan bir haz duyar ve hayatı boyunca bunu arar. İd’in bu doyumları sağlamak için kullandığı iki mekanizma vardır: Refleks eylemleri ve birincil süreç, gerilimi azaltmaya yarar. Birincil süreç; gerilimi

azaltacak nesnenin imgesini biçimlendirmesidir. Yalnız id, gerçek dünyadaki durumlarla baş etmede tek başına yetersiz kalmaktadır. İd'in isteklerini gerçekleştirecek bir uygulayıcıya, yöneticiye, dış dünyada bir elçide gereksinim vardır. Bu gereksini gerçekleştiren ego'dur (İkizler, 1993).

Sporcuların kişilik özelliklerinin belirlenmesinde en çok “faktör analizi” yönteminden faydalanılmıştır. Faktör analizinde öncelikle, soru kâğıtları kullanılarak yapılan kişilik testlerinin sonuçları istatistiksel yoldan analiz edildi. Daha sonrada, bu şekilde belirlenen ve sporcunun bütün davranışlarına kaynak teşkil eden çeşitli davranış değişkenleriyle ilgili veriler “kişilik boyutlarına” indirgenerek, bunlar arasındaki bağlar ve bağımlılıklar ölçüldü. Faktör analizi yönetimine dayandırılan ve sporcuların spor yapmayanlara oranla daha fazla dışa dönük olduğu görüldü. Daha düşük nevrotizm değerleri gösterdiği ve psikotizm faktöründeki değerinin daha yüksek seviyelerde bulunduğu şeklindeki varsayımları, tamamıyla akla uygun görünmesine ve kısmen de araştırma sonuçlarıyla desteklenmesine rağmen içedönük eğilimler ve yüksek nevrotizm değerleri gösteren sporculara da sık olarak rastlanıldı (İkizler, 1993).

Kişilik ve kimlik oluşumunda, çocukluk ve gençlik dönemleri önemli bir yer tutar. Özellikle sosyo- ekonomik açıdan az gelişmiş kent kesimlerinde yaygın olan gençlik çeteleriyle ilgili yapılan araştırmalarda, bunların suça eğilimini artırmakla birlikte, iyi organize olmuş, şiddet eğilimi az olan bir grup gencin ise kişisel değer, akranlar tarafından kabul edilme ve kendini koruma gibi doğal eğilimlerini doyurmaya yardım edebileceği ortaya konmuştur. Genellikle suça eğilimli gençlerin zekâ düzeyleri, diğer gençlerden daha düşüktür. Erken okul yıllarından itibaren bu tür gençlerin zor uyum sağlayan, az arkadaşlık kuran, hesapsız, dürtüsel davranışlar gösteren ve otoriteye karşı çıkan çocuklar oldukları araştırmalarla gösterilmiştir. Gençlerde suça ve şiddete eğilim en iyi öngörücüsü ana- baba –çocuk ilişkisinde karşılıklı düşmanlık, aile kaynaşmasının yoğunluğu, ana- babanın çocuğu reddi, ilgisizliği bu tür gençlerin ailelerindeki sık rastlanan durumlardır. Alt gelir gruplarında yer alan gençlerin suça eğilimlerinde ruhsal sorunlarından çok toplumsal ve kültürel etkenlerin daha fazla rol oynadığı düşünülmektedir. Yakın zamanlarda yapılan araştırmalar, genel olarak suça yönelik davranışların başlamasında ve sürdürülmesinde akranların ve arkadaş grubunun önemini ortaya koymuştur. Yakın zamanlarda yapılan bir çalışmada üç yıllık bir süre içinde suça eğilimi arkadaş grubu olan gençlerde böyle bir arkadaş grubu olmayanlara göre daha fazla oranda bu tür davranış görüldüğü saptanmıştır (İkizler, 1993).

2.9.Saldırgan Davranışı Belirleyen Psikolojik Etkenler

1. Engellenme: İnsanları şiddete teşvik eden en güçlü şey engellenmedir. John Dollard'ın (1939), engellenme-saldırganlık varsayımı, bu ilişkiye dayanır. Bu varsayımın özgün şekline göre, engellenme, daima bir biçimde saldırganlığa yol açar ve aynı şekilde saldırganlık, daima engellenmeden köken alır.

Bununla birlikte engellenmiş insan, her zaman saldırganlığa başvurmaz; küskünlükten, ruhsal çökkünlüğe engellenmeye yol açan durumu ortadan kaldırmaya yönelik davranışlara dek, bir dizi tepki gösterebilir. Her engellenme saldırganlığa yol açmadığı gibi saldırganlığın tamamı da engellenmeden doğmaz. Kimi insanlar örneğin boksörler, futbolcular, birçok nedene ve uyarana bağlı olarak saldırgan davranışlar gösterebilirler. Engellenmenin hangi durumlarda saldırganlığa yol açtığıyla ilgili çalışmalarda engellenmeyi yaratan etkenin bunu belirlediği saptanmıştır. Engellenme yaratan etken, sadece yoğun olduğu zaman saldırganlığa yol açmaktadır. Engellenme hafif veya orta derecede olduğunda ise, saldırganlığı arttırmayabilir. Ayrıca engellenme, hak edilmiş ve doğal olarak görüldüğünde değil, keyfi veya haksız olarak görüldüğünde saldırganlığı arttırmaktadır (Dollard, 1939).

2. Doğrudan Provoke Edilme: Araştırmalarda elde edilen bulgulara göre, fiziksel kötüye-kullanım ve alay, insanlarda saldırgan davranışları arttırmaktadır. Bir kez saldırganlık ortaya çıktı mı bu öngörülemez bir şekilde artarak sürebilmektedir. Bunun sonucundan hafif sözel dalga geçmeler veya bakışlar bile süreci başlatarak daha şiddetli provoke edici davranışlara ve artan şiddet tepkilerine yol açabilmektedirler.

3.Saldırganlık Gösteren Örneklere Maruz Kalma: Filmlerde ve televizyon programlarında, radyo, gazete, fotoğraf gibi kitle iletişim araçlarında yer alan şiddet öğelerinin etkileri, toplumun saldırganlık konusunda en fazla duyarlı olduğu alanlardan birisidir. Bu konuda çok çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Televizyondaki şiddetle saldırganlık arasında bağlantı, artık bilinen ve kabul edilen bir saptamadır. Çocukların televizyonda izledikleri şiddet içeren filmler arttıkça akranlarına karşı daha saldırgan oldukları bulunmuştur. İlişkinin şiddeti, izleme zamanı ile orantılı olarak artmaktadır. Görsel olarak şiddete maruz kalmanın en önemli etkisi, çocuklar üzerinedir. Küçük çocuklar şiddet uyguladıklarında kurbanın acı çekmesine aldırmandan yaptıkları şeyi sürdürebilirler diğer yandan büyük çocuklar ve yetişkinler kurbanın çektiği acıdan

etkilenecek durabilirler. Yine çeşitli yaşlardaki çocuklarla yapılan bir deneyde şiddet ögesi içeren bir filmin başı gösterildikten sonra çocuklara film için bir final seçmeleri söylendiğinde küçük çocukların saldırgan sonlar, büyük çocukların ise şiddet içermeyen sonlar seçtikleri görülmüştür. Bu da şiddeti algılayış ve değerlendirişin duygusal ve bilişsel olgunlukla ilgili olduğunu düşündürmektedir (Şahin, 2003).

Şahin (2003), saldırganlığın psikolojik nedenlerini maddeler halinde belirtmiştir.

Bunlar;

1. Mensubiyet duygusu (ırk ayrılığı)
2. Engellenme
3. Cinsiyet farklılığı
4. Erotizm
5. Algılar
6. Grup faktörü
7. Kitle faktörü
8. Kitlelerin büyüklüğü
9. Kişilik

2.9.2.Spor Yaralanmalarının Psikolojik Yönleri

Spor yaralanmalarının oluşum nedenlerinden biride psikolojik nedenlerdir. Bu durumun bilinmesi ve ortadan kaldırılması spor yaralanmalarındaki bir oluşum nedenini ortadan kaldırabilir. Sporcunun zaman zaman ortaya koyduğu kontrolsüz, saldırgan ve riskli davranışlarının nedenlerini iç şartlara bağlamak gerekir. Kendisi yarışmanın heyecanına kaptıran sporcu, objektif olarak algı alanı içinde olmasına rağmen, bazı sakatlayıcı unsurları görmeyebilir. Bu da gerek rakip, gerekse sahadaki bazı maddelere çarpmasına neden olabilir. Spor yaralanmalarının meydana gelme olasılığını artıran kişilikle ilgili psikolojik durumları; duygusal nedenler, zihinsel nedenler ve sensomotrik (duyu-hareket) nedenler olarak üç ana başlıkla altında toplayabiliriz.

Duygusal nedenler: Saldırganlık, korku, hırs, rekabet, psikolojik yüklenme ve duygusal çatışmalardır.

Zihinsel nedenler: Algı bozukluğu, zihinsel yüklenme, tehlikeyi göze alma yatkınlığı ve zihinsel çatışmalardır.

Sensomotorik nedenler: Yorgunluk, duyarsızlık,, kondisyon eksikliği ile güdü ve beceri arasındaki uyumsuzluk olarak ele alınabilir. Başarısızlıktan duyulan toplumsal korku sürekli takımda kalabilme çabası içinde olan sporcunun sözü edilen bu nedenlerle başa çıkabilmesi için antrenörünün bilinçli bir yönlendirme ve idaresine gereksinim vardır (Şahin,2003).

2.9.3.Uluslar Arası Spor Psikolojisi Topluluğu

Şiddet ve saldırganlık davranışları sporun önemli bir alanında yaygın bir şekilde var olmaktadır. Sporun, toplumun büyük bir kısmı tarafından hem hoş görülen hem de alkışlanan insanlar arası saldırganlık davranışları içerisindeki tek yapı olduğunu ileri sürmektedir. Son yıllarda, spordaki şiddet önemli bir toplumsal problem haline gelmiştir. Örneğin, topluluklar (kuruluşlar, gruplar) Kanada ‘da, İngiltere’ de ve Avustralya’da atletik gruplardaki şiddeti araştırıyorlar (Tenenbaum, 1997).

Saldırganlık bir yaklaşım değil, bir davranıştır ve başka insanları yaralamak ya da zarar vermek amacına yöneliktir. Saldırganlığın bu tanımı, geniş olan hareketlerini kapsamaktadır ki bu hareketler de atletler, antrenörler, seyirciler tarafından fiziksel olarak, birbirlerine vurmaya ve acı çektirmeye, kötülemeye yönelik hareketlerdir. Saldırgan davranışlar, davranışlara göre sınıflandırılabilirler. Düşman saldırısı, amaç veya ödül için, diğer taraftan değerini kötüye uğratar, yardımcı saldırı ise esas amacın yerine getirilmesine veya başarılmasına yardımcı olan saldırıdır. Bu noktada bir alet karşı tarafı yaralamak veya inceltmek için saldırıda bulunabilir. Ama en önemli amaç saldırgan davranışa yarış kazanmaktır ya da antrenör tarafından bu durumun bildirilmesidir (Tenenbaum, 1997).

Şiddet özellikle fiziksel saldırıya yöneliktir. Diğer bir ifadeyle şiddet yasal olmayan ve düşman saldırgan hareketlerine eşit tutulmaktadır. Eğer rakibi incitmek için bir eğilim yoksa ve atlet amacını gerçekleştirmek için yasal yollar kullanırsa saldırgan olmaz ama kendini hissettirir. Saldırgan davranma ile kendini hissettirme farklı şeylerdir. Bir sporcu kendini hissettirme eğiliminde ise karşı tarafa zarar verme eğilimini düşünmez istediği üstünlüğü kurar örneğin; Avustralya futbolundaki omzun ve kalçanın kullanılması, buz hokeyindeki kontrol etme ve beysboldaki çift oyunun dağıtılması atletlerin kendilerini gösteren davranışları olarak gösterilebilir.

Seyircilerde düşman veya yardımcı saldırılar düzenleyebilirler. Bunu da görsel kötülük yapma ya da sahaya, rakibe bir şeyler fırlatarak yaparlar. Eğer eğilim, aleti fiziksel olarak ya da psikolojik olarak incitmeye yönelik ise, izleyici düşman olur. Eğer

onların eğilimi rakibi yıpratarak kendi takımları için avantaj kazanmak ise, böyle bir durumda yardımcı saldırı düşünülebilir (Tenenbaum, 1997).

Dollord (1939), saldırının engelleme ya da köstekleme ile sonuçlanacağını varsaymaktadır. Buna rağmen, köstekleme yada engelleme doğuran her davranış (güzelce oynayamamaya, kaybetmeye, incitmeye sebep olsa bile) her zaman saldırgan davranış üretmez. İçeriksel faktörler oyuna girdiğinde bir atletin veya seyircinin saldırı sergileyip sergileyemeyeceğini, durumsal suflelerin yorumlanmasıyla elde edilebilir. Oyun sırasındaki faktörler bunu açıkça gösterir.

Esas olarak, bireyin ve bireyin sosyal çevresiyle arasındaki etkileşimlere yol açan, öğrenilen bir davranıştır. Saldırı, bir atletin takviye, destek için genelleştirilen beklentilerinin yüksek olduğu sporlarda ve ödül değerlerinin ceza değerlerinden daha değerli olduğu sporda ortaya çıkar. Durumla ilgili beklentilerde saldırgan davranış sergilemek için uygun zaman sayılıp sayılamayacağı konusunda atletleri etkiler (Tenenbaum, 1997).

Saldırgan hareketler için ceza veya ödül beklentileri başka bir sporcudan, antrenörden onları taklit ederek öğrenilebilir. Silva (1984), saldırgan davranışların esas davranışların destekleyicilerinden biri, bunun diğerleri tarafından gösterilen ve ödüllendirilen saldırgan davranışların örnek alınması eğilimindendir ve bu davranışları taklit eder.

Medya spor konusunda sorumlu davranmak zorundadır. Şiddet ve saldırganlığın tekrar gösterilmesine gerek yoktur. Odak noktası, oyuncuların ya da koçların gösterdikleri saldıran davranışlar değil, onların oyunlarında izledikleri stratejiler ya da gösterdikleri marifetlerdir. Sporun her türlü aşamalarında yer alan birçok hassas ve insani sporcu vardır. Katılımcılar tarafsız ve hoşça giden bir şekilde içerisinde sunulmalıdırlar. Kazanma sporun önemli bir bölümünü teşkil eder ve profesyonelliği artırır ve bu da “Her şeyde kazanma” atmosferine yol açar. Araştırma gösteriyor ki oyuncular birbirlerine galip gelmede güçlü bir vurgu(baskı)da yer aldıklarında onlar birbirlerine aldatmayı onaylamaya çok yatkın oluyorlar ve bile bile kırıncı hareketlerde bulunurlar. Maalesef, bazı koçlar ve atletler kazanmak için saldırının gerekli olduğunu söylüyorlar. Literatürde saldırganlığın kazanmaya neden olduğunu da dair bir fikir olmasına rağmen, para ve insanlar saldırgan hareketlere eşlik eden haksızlıklarla ilişkili olmaktadır. Ayrıca bir alet engellendiğinde veya diğerlerine zarar vermeye yöneldiğinde, elindeki hedefine konsantre olamaz ve bu yüzden de performansını gösteremez (Tenenbaum, 1997).

Koçlar, sporcular, takım, toplum için spordaki saldırganlığın potansiyel zararını farkında olmalıdırlar. Her çekişmeli aşama ve her spor için adil bir oyun oynanması ve yönetmek spor kuralları içerisinde zorunlu bir öge haline getirilmelidir. Fiziksel faktörler örneğin sıcaklık, gürültü ve kalabalık spordaki saldırganlığı özellikle seyirciler arasındaki saldırganlı desteklemektedir. Araştırmalara göre bu faktörler saldırganlığı kolaylaştıran faktörlerdir. Saldırganlığa eğimli bir ortamda bu değişkenler onları saldırganlık üretmek için etkilemektedir. Bu faktörler tekrarlandığında izleyicilerde saldırganlığa ve holiganlığa neden olur (Tenenbaum, 1997).

2.10. Sporda Doğuştan veya Kazanılmış Saldırganlık

Her insan çevresine karşı hareket edebilmesi için saldırgan olabilme kapasitesini ve ihtiyacı ile doğar. Bu kapasite kişinin yaşamı boyunca daha az ve ya daha çok olarak oluşur. Bu sürekli karmaşık öğrenme deneyimlerine bağlıdır. Yeni doğan bebek ilk saldırgan davranışlarını genellikle rahatsız olma veya sınırlandırılması ile rast gele kızgınlıkla belirler. Ancak çocuk büyüdükçe bu kızgınlığını oluşturan rahatsız edici kaynağını gidermeyi öğrenir. Bu da enstrümantal yardımcı saldırganlıktır. Kişi bazı amaçlarını gerçekleştirebilmek için saldırgan olmanın yararlı olduğunu öğrenmektedir. Daha önce bahsedilen engellenme-saldırganlık hipotezine direkt kaynak olarak Dollard ve Miller (1950), genç çocuğun gelişme döneminde bazı kritik dönemlerde ve durumlarda engelleme ile karşılaşma olasılığının çok kuvvetli olduğunu belirtmişlerdir (Çobanoğlu, 1993).

Gelişen çocuk ödüllendirilen ve cezalandırılmayan tepkileri tekrarlamayı öğrenir. Doğal olarak da içgüdüsel zevklerine yönelten davranışa girmeyi seçer ve birinci olarak burada temel anlaşmazlık ortaya çıkar ve yaşamı boyunca yükselir. Bazı zevklerinin bloke edilmesiyle engellenme ortaya çıktığında çocuk büyük olasılıkla kavgacı olmaya saldırgan olmanın zevkine ulaşma yolunda temizleyici bir durum olduğunu öğrenir. Bunu bulduğunda ise bilgisini, başkalarına saldırganlığını kontrol altına alma veya ustalıkla idare etmeyi kullanır. Eğer bu koşullarda başarılı olursa saldırgan bir kişi olur. Eğer başarısız amacına ulaşabilmesi için saldırganlık yerine başka türlü davranış gösterir. Eğer bir çocuk her saldırganlık gösterdiği durumda cezalandırma durumunda cezalandırma, beklemeye başlarsa, çekingen saldırganlık oluşturmaya başlar, böyle olunca saldırgan davranma yerine korkak, suçlu durum konusunda endişeli, geri çekilen veya engellenmeden kaçan bir kişi haline gelecektir. Ancak çocuk başarılı saldırganlığı

öğrendiğinde, sembolik veya psikolojik saldırganlığında, en az fiziksel saldırganlık kadar etkili olduğunu öğrenecektir. Böylece saldırganlık formu daha karmaşık hale bürünecektir (Alderman,1978).

Sonuç olarak yüksek saldırganlık gösteren sporcunun büyük olasılıkla geçmiş yaşamında başarılı enstrümantal saldırganlık deneyimleri olmuştur. Amacını gerçekleştirmede her zaman saldırganlığın yararını görmüştür. Saldırganlık düzeyi düşük olan sporcu geçmişinde engellenmeye karşı saldırganlık yerine daha yararlı davranışlarla tepki göstermiştir (Çobanoğlu,1993).

Kişilik ve kimlik oluşumunda, çocukluk ve gençlik dönemleri önemli bir yer tutar. Özellikle sosyo-ekonomik açıdan az gelişmiş kent kesimlerinde yaygın olan gençlik çeteleriyle ilgili yapılan araştırmalarda, bunların suça eğilimini artırmaktadır. İyi organize olmuş, şiddet eğilimi az olan bir grup gencin ise kişisel değer, akranlar tarafından kabul edilme ve kendini koruma gibi doğal eğilimlerini doyurmaya yardım edebileceği ortaya konmuştur (Dursunoğlu, 1898).

3. MATERYAL METOT

Bu çalışma, takım ve bireysel spor yapan oyuncuların tespiti amacıyla yapılmış bir araştırmadır. Kullanılan model, çok sayıdaki değişken arasındaki ilişki tespiti modelidir.

3.1.Denekler

Bu çalışmaya 2005–2006 sezonunda samsun ili içerisinde bulunan kulüplerde oynayan sporcular katılmıştır. Araştırmamıza yaşları 17–30 arasında değişen 240 sporcu katılmıştır.

Anket;

Futbol branşından; (Samsun Büyükşehir Belediye Spor), 44 sporcu (36 erkek, 4 bayan) kulüplerinde oynayan sporculara uygulanmıştır.

Voleybolda branşından; (Meralcan Spor, Samsun Polis Gücü Spor) 40 sporcu (27 bayan, 13 erkek) kulüplerinde oynayan sporculara uygulanmıştır.

Basketbol branşından;(19 Mayıs Spor, Yol Spor) 40 sporcu (22 bayan, 18 erkek) kulüplerinde oynayan sporculara uygulanmıştır.

Yüzme branşından;(Omü SAS), 40 sporcu (24 bayan, 16 erkek) kulüplerinde oynayan sporculara uygulanmıştır.

Güreş branşından;(Samsun Güreş Spor), 40 sporcu (2 bayan, 38 erkek), kulüplerinde oynayan sporculara uygulanmıştır.

Tekvando branşından;(Çarşamba Tekvando Kulübü 19 Mayıs Tekvando), 40 sporcu (20 bayan, 20 erkek) kulüplerinde oynayan sporculara uygulanmıştır.

3.2.VERİLERİN TOPLANMASI

3.2.1.Test yönetimi

Bu araştırmada İpek İLTER (Kiper) tarafından geliştirilen saldırganlık envanteri kullanılmıştır. Envanter grup olarak üniversite öğrencilerine uygulanmaktadır. Ve 30 maddeden oluşan üç alt testi içermektedir. Bunlar: yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlıktır. Envanterde her bir alt test 10 soru ile belirlenmiştir.

Yıkıcı saldırganlıkla ilgili maddeler,1,2,3,13,14,15,22,23,24,29, Atılganlıkla ilgili maddeler 4,5,6,10,11,12,19,20,21,28, Edilgen saldırganlıkla ilgili maddeler ise 7,8,9,16,17,18,25,26,27,30 dur.

Envanterde kullanılan materyal soru formu ve yanıt kağıdıdır. Sorular “bana hiç uymuyor” ve “bana çok uyuyor” uçları arasında yanıtlamayı içeren 7’li Likert tipidir. Kuramsal olarak her bir alt testte, her soruya bana çok uyuyor şeklinde yanıt verev denek +30, bana hiç uymuyor şeklinde yanıt veren denek ise -30 puan almaktadır. Ancak istatistiksel olarak eksi puanlar kullanılmayacağından dolayı ve sıfır sayısının da istatistiksel analizde sorun yaratacağı düşüncesiyle her toplam puana 31 sayısı ilave edilmiştir. Bu sayede her bir alt testten alınan puan 1, en yüksek puan 61 olmaktadır. Envanterin kendisinde olmamakla birlikte, her üç alt ölçeğin toplam puanlarından yola çıkılarak her denek için genel bir saldırganlık puanı da elde edilmiştir.

3.3. İstatistiksel Düzenleme

Bu çalışmadaki istatistiksel işlemler, tek yönlü varyans analizi ve bağımsız gruplar arası t testi tekniklerine başvurulmuştur. Verilerin analizi SPSS paket programında gerçekleştirilmiştir.

4-BULGULAR

Bu çalışmada saldırganlık türlerinin ferdi ve takım sporlarıyla olan ilişkisi araştırıldı. Araştırmada sonuçlarıyla elde edilen bulgular aşağıdaki tablolarda özetlenmiştir.

Tablo:1 Deneklerin Yıkıcı Saldırganlık, Atılganlık, Edilgen Saldırganlık, Genel Saldırganlık Alt Ölçeklerinden Almış Oldukları Puanlara İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

TANIMLAYICILAR	N	Takım sporları		Bireysel sporlar		t	Önem Düzeyi
		$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S		
Yıkıcı Saldırganlık	120	27.89	7.76	32.34	7.94	-4,389	Önemli*
Atılganlık	120	32.34	6.10	31.00	8.87	-1,347	Önemsiz
Edilgen Saldırganlık	120	23.75	7.51	28.66	8.77	-4,662	Önemli*
Genel Saldırganlık	120	89.70	16.35	98.70	20.32	-3,779	Önemli*

*p< 0,05

Tablo 1’de, takım ve bireysel spor yapan deneklerin envanter alt ölçeklerinden almış oldukları puanlar sonucunda yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve genel saldırganlık ortalamalarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmıştır (p<0.05).

Bireysel spor yapan deneklerin yıkıcı saldırganlık ($\bar{X}$ =32.34), edilgen saldırganlık ($\bar{X}$ = 28.66), ve genel saldırganlık ($\bar{X}$ = 98.70), puan ortalamaları takım sporu yapan deneklerin yıkıcı saldırganlık ($\bar{X}$ =27.89), edilgen saldırganlık ($\bar{X}$ =23.75), genel saldırganlık ($\bar{X}$ =89.70) puan ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmıştır (p<0.05).

Atılganlık puan ortalamaları ise takım sporlarında ($\bar{X}$ =32.34), bireysel sporlarda ($\bar{X}$ =31.00) olduğu saptanmıştır. Bu verilere göre atılganlık alt envanteri arasında istatistiksel açıdan önemli bir fark saptanmamıştır (p>0.05).

Tablo 2: Takım ve Bireysel Spor Yapan Deneklerin Yıkıcı Saldırganlık Alt Ölçeği Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

YIKICI SALDIRGANLIK	N	$\bar{X}$	S
FUTBOL	40	27,42	7,171
VOLEYBOL	40	28,17	7,781
BASKETBOL	40	28,07	8,459
YÜZME	40	30,37	8,702
GÜREŞ	40	33,35	8,033
TEKVANDO	40	33,30	6,809
TOPLAM	240	30,11	8,148

Takım ve bireysel spor yapan deneklerin yıkıcı saldırganlık alt ölçeği incelendiğinde, tekvando ($\bar{X}$ =33,30) ve güreş ($\bar{X}$ =33,35) gibi direk saldırganlığı içeren spor branşlarının yıkıcı saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Saldırganlık düzeyi düşük olan branş ise futbol ($\bar{X}$ =27,42) olarak saptanmıştır.

Tablo 3: Takım ve Bireysel Spor Yapan Deneklerin Yıkıcı Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

YIKICI SALD.	KT	SD	KO	F	ÖNEM DÜZEYİ
Gruplar arası	1433,533	5	286,707	4,647	,000
Gruplar içi	14437,200	234	61,697		
Toplam	15870,733	239			

*p<0.05

Gruplar arası yıkıcı saldırganlık ortalama puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Branşların kendi aralarında ise; futbol ile güreş ve tekvando branşları arasında voleybol ile; güreş ve tekvando branşları arasında, basketbol ile; güreş ve tekvando branşları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark saptanmıştır (p<0.05).

Tablo 4: Takım ve Bireysel Spor Yapan Deneklerin Atılganlık Alt Ölçeği Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

ATILGANLIK	N	$\bar{X}$	S
FUTBOL	40	36,52	6,114
VOLEYBOL	40	37,52	1,173
BASKETBOL	40	38,80	1,122
YÜZME	40	38,80	1,888
GÜREŞ	40	41,70	1,027
TEKVANDO	40	36,50	1,020
TOPLAM	240	38,30	,514

Takım ve bireysel spor yapan deneklerin atılganlık alt ölçeği incelendiğinde, Güreş ($\bar{X}$ =41,70) sporu yapan deneklerin atılganlık değerlerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Futbol ($\bar{X}$ =36,52) ve tekvando ($\bar{X}$ = 36,50) sporu yapan deneklerin atılganlık düzeylerinin düşük olduğu saptanmıştır.

Tablo 5: Takım ve Bireysel Spor Yapan Deneklerin Atılganlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

ATILGANLIK	KT	SD	KO	F	Önem düzeyi
Gruplar arası	1433,533	5	152,407	2,476	,033
Gruplar içi	14437,200	234	61,560		
Toplam	15870,733	239			

*p<0.05

Gruplar arası ortalamada ise atılganlık envanteri alt ölçeğinde takım ve bireysel spor yapan denekler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark saptanmamıştır (p>0.05).

Branşlar arasında ise, futbol ile güreş, voleybol ile güreş arasında istatistiksel açıdan önemli bir fark tespit edilmiştir.

Tablo:6 Takım ve Bireysel Spor Yapan Deneklerin Edilgen Saldırganlık Alt Ölçeği Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

EDİLGEN SALDIRGANLIK	N	$\bar{X}$	S
Futbol	40	22,00	4,782
Voleybol	40	25,17	8,655
Basketbol	40	24,07	8,327
Yüzme	40	28,25	10,184
Güreş	40	29,27	8,464
Tekvando	40	28,47	7,669
Toplam	240	26,20	8,516

Takım ve bireysel spor yapan deneklerin edilgen saldırganlık envanteri alt ölçeği ortalamalarında en yüksek değer güreş branşında ($\bar{X} = 29,275$). En düşük değer, ise futbol branşında ($\bar{X} = 22,00$) tespit edilmiştir

Tablo 7: Takım ve Bireysel Spor Yapan Deneklerin Edilgen Saldırganlık Düzeylerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

EDİLGEN SALDIRGANLIK	KT	SD	KO	F	Önem düzeyi
Gruplar arası	1681,583	5	336,317	5,028	,000
Gruplar içi	15652,000	234	66,889		
Toplam	17333,583	239			

*p<0.05

Gruplar arası ortalamada ise edilgen saldırganlık envanteri alt ölçeğinde takım ve bireysel spor yapan denekler arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık saptanmıştır (p<0.05).

Branşlar arasında ise, futbol ile; yüzme branşı arasında, güreş tekvando, voleybol ile; güreş branşları arasında, yüzme ile; basketbol tekvando branşları arasında istatistiksel açıdan önemli bir fark saptanmıştır.

Tablo 8: Takım ve Bireysel Spor Yapan Deneklerin Genel Saldırganlık Alt Ölç Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

GENEL SALDIRGANLIK	N	$\bar{X}$	S
Futbol	40	85,95	15,34
Voleybol	40	91,45	16,42
Basketbol	40	91,72	17,01
Yüzme	40	93,65	26,72
Güreş	40	104,32	15,93
Tekvando	40	98,15	15,27
Toplam	240	94,20	18,95

Takım ve bireysel spor yapan deneklerin envanter alt ölçeklerinden almış oldukları puanlar sonucunda genel saldırganlık ortalamalarında en yüksek değer güreş ($\bar{X} = 104,32$) branşında, en düşük değer ise futbol branşında ($\bar{X} = 85,95$) saptanmıştır.

Tablo9: Takım ve Bireysel Spor Yapan Deneklerin Genel Saldırganlık Düzeyi İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

GENEL SALDIRGANLIK	KT	SD	KO	F	Önem düzeyi
Gruplar arası	8006,833	5	1601,367	4,814	,000
Gruplar içi	77840,750	234	332,653		
Toplam	85847,583	239			

*p<0.05

Gruplar arası ortalamada ise genel saldırganlık envanteri alt ölçeğinde takım ve bireysel spor yapan denekler arasında istatistiksel açıdan önemli bir farklılık saptanmıştır (p<0.05).

Branşlar kendi aralarında ise, futbol ile; güreş ve tekvando branşları arasında, voleybol ile; güreş branşı arasında, basketbol ile; güreş branşı arasında, yüzme ile; güreş branşı arasında anlamlı bir fark saptanmıştır (p<0.05).

Tablo 10: Sporcuların Cinsiyet, Yıkıcı Saldırganlık Atılğanlık, Edilgen Saldırganlık ve Genel Saldırganlık Durumlarıyla İlgili T Testi Tablosu

CİNSİYET		N	$\bar{X}$	S	t	Önem Düzeyi
Yıkıcı Sald.	Bayan	93	30,24	8,257	,197	Önemsiz
	Erkek	147	30,03	8,106		
Atılğanlık	Bayan	93	38,89	8,669	,903	Önemsiz
	Erkek	147	37,93	7,494		
Edilgen Sald.	Bayan	93	26,48	8,891	,398	Önemsiz
	Erkek	147	26,03	8,296		
Genel Sald.	Bayan	93	95,43	18,57	,794	Önemsiz
	Erkek	147	93,43	19,20		

*p<0.05

Yıkıcı saldırganlık, atılğanlık, edilgen saldırganlık, genel saldırganlık alt ölçeklerinde bayan ve erkek sporcuların ortalama puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark saptanmamıştır (p>0.05) .

Tablo 11: Takım Sporu Yapan Bayan ve Erkek Deneklerin Yıkıcı Saldırganlık, Atılganlık, Edilgen saldırı, Genel Saldırganlık Alt Ölçeklerinden Alınış Oldukları Puanlara İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

CİNSİYET		N	$\bar{X}$	S	t	Önem Düzeyi
YIKICI SALD.	Bayan	49	28,16	8,034	,317	Önemsiz
	Erkek	71	27,70	7,62	,314	
ATILGAN LIK	Bayan	49	38,30	7,812	,989	Önemsiz
	Erkek	71	37,09	6,208	949	
EDİLGEN SALD.	Bayan	49	24,53	8,266	,944	Önemsiz
	Erkek	71	23,21	6,965	,915	
GENEL SALD.	Bayan	49	91,83	16,106	1,186	Önemsiz
	Erkek	71	88,23	16,468	1,191	

*p<0,05

Takım sporu yapan 49 bayan, 71 erkek denek arasında;

Yıkıcı saldırı, atılganlık, edilgen saldırı, genel saldırı alt ölçeği ortalama puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark saptanmamıştır (p>0.05)

Tablo12: Bireysel Spor Yapan Bayan ve Erkek Deneklerin Yıkıcı Saldırganlık, Atılganlık, Edilgen saldırganlık, Genel Saldırganlık Alt Ölçeklerinden Almış Oldukla Puanlara İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

	CINSİYET	N	$\bar{X}$	S	t	Önem Düzeyi
YIKICI SALD.	Bayan	44	32,56	7,96	,237	Önemsiz
	Erkek	76	32,21	7,98	,237	
ATILGANLIK	Bayan	44	39,47	9,59	,447	Önemsiz
	Erkek	76	38,72	8,48	,432	
EDILGEN SALD.	Bayan	44	28,65	9,14	-0,07	Önemsiz
	Erkek	76	28,67	8,60	-0,07	
GENEL SALD.	Bayan	44	99,43	20,43	,296	Önemsiz
	Erkek	76	98,28	20,38	,295	

*p<0.05

Bireysel spor yapan 44 bayan ve 76 erkek denek arasında ;

Yıkıcı saldırganlık, atılganlık, edilgen saldırganlık, genel saldırganlık alt ölçekleri ortalama puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark saptanmamıştır (p>0.05) .

Tablo13: Takım ve Bireysel Spor Yapan Bayan Deneklerin Yıkıcı Saldırganlık, Atılganlık, Edilgen saldırganlık, Genel Saldırganlık Alt Ölçeklerinden Almış Oldukları Puanlara İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

Tanımlayıcı Bilgiler	Takım ve Bireysel Sporlar	N	$\bar{X}$	S	t	Önem Düzeyi
YIKICI SALD.	Takım	49	28,16	8,034	-2,651	Önemsiz
	Bireysel	44	32,56	7,960	-2,653	
ATILGANLIK	Takım	49	38,36	7,812	-,614	Önemsiz
	Bireysel	44	39,47	9,592	-,608	
EDILGEN SALD.	Takım	49	24,53	8,266	-2,286	Önemsiz
	Bireysel	44	28,65	9,147	-2,274	
GENEL SALD.	Takım	49	91,83	16,106	-2,000	Önemsiz
	Bireysel	44	99,43	20,439	-1,975	

*p<0.05

Takım sporu yapan 49 bayan denek ve bireysel spor yapan 44 bayan denek arasında yıkıcı saldırganlık, atılganlık, edilgen saldırganlık, genel saldırganlık alt ölçekleri ortalama puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark saptanmamıştır (p>0.05).

Tablo14: Takım ve Bireysel Spor Yapan Erkek Deneklerin Yıkıcı Saldırganlık, Atılğanlık, Edilgen Saldırganlık, Genel Saldırganlık Alt Ölçeklerinden Almış Oldukları Puanlara İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

Tanımlayıcı Bilgiler	Takım ve Bireysel Sporlar	N	$\bar{X}$	S	t	Önem Düzeyi
YIKICI SALD.	Takım	71	27,70	7,622	3,495*	Önemli
	Bireysel	76	32,21	7,985	-3,500	
ATILGANLIK	Takım	71	37,09	6,208	-1,317	Önemsiz
	Bireysel	76	38,72	8,489	-1,331	
EDILGEN SALD.	Takım	71	23,21	6,965	4,209*	Önemli
	Bireysel	76	28,67	8,609	-4,240	
GENEL SALD.	Takım	71	88,23	16,478	3,274*	Önemli
	Bireysel	76	98,28	20,380	-3,297	

*p<0.05

Takım sporu yapan 71 erkek, ve bireysel spor yapan 76 erkek denek arasında

Yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve genel saldırganlık alt ölçekleri ortalama puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (p<0.05).

Atılğanlık, alt ölçeği ortalama puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark saptanmamıştır (p>0.05).

5.TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı, sporla saldırganlık ilişkisini çok yönlü betimlemektir. Ele aldığımız amaç çerçevesinde yapılan alan araştırmasından elde edilen sonuçlar, takım ve bireysel sporları kendi içerisinde, cinsiyet değişkeni ile saldırganlık ilişkisinin karşılaştırılmasına dayalı olmuştur.

Her türlü sporun, az ya da çok fiziksel bir güç kullanımı ile yapıldığı gerçektir. Fiziksel güç kullanımı, kurallara belirli sınırlar içerisinde tutulmaya çalışılsa bile, kuralların yasal sınırlarına kadar zorlanması (özellikle rakiple temasın bulunduğu sporlarda), çoğu zaman bu sınırların aşılması durumları fiziksel gücün saldırganlık içinde bulunduğunu gösterir. Sosyal değişim kuramına göre, her birey herhangi bir etkileşim avantajları ve dezavantajları hesaplayabilmektedir.

Verilerimize göre, bireysel spor yapan oyuncuların, takım sporu yapan oyuncularından daha saldırgan oldukları tespit edilmiştir.

Baron ve Richardson (1994), takım sporu yapan oyuncuların, rakiplerine karşı daha çok agresif davranışlarda bulunma fırsatına sahip olduklarını ve bu şekilde de daha yüksek seviyede saldırganlık sergilediklerini belirtmektedir.

Takım sporlarının birçoğunda rakiple temasa sınırlı kurallar çerçevesinde izin verildiğinden bu sporları yapanların doğrudan rakibe saldırıda bulunmaları söz konusu değildir. Takım sporlarında rakibe doğrudan fiziksel saldırı hemen oyundan uzaklaştırmayı gerektirebileceği gibi, ağır tazminatı da gerektirebilir. Yine son zamanlarda takım sporlarından özellikle futbol branşında şiddet ve saldırganlığı önlemek amacıyla konulan cezalar kısıtlamalar takım sporlarındaki saldırganlığı belirli oranlarda azaltmıştır.

Sporda çoğu zaman başarma, kazanma, yenme ya da galip gelmeye eşanlamlı olarak düşünüldüğünden aşırı yasal fiziksel davranış bir yerde kazanma amacına hizmet edebilir. Ancak, örneğin; hentbolde gole giden rakibini fazlasıyla yasal saldırganlıkla önleyip ceza olarak oyundan iki dakika atılma cezası ile cezalandırılan bir oyuncu için bu iki dakikalık ceza daha ağır basan bir ödül olacak ve fazlasıyla yasal saldırganlık pekişecektir (Terry ve ark. 1985).

Sportif ortam bu tür pekiştirmeler için çok uygun bir ortam olma özelliğine sahip görünmektedir. Diğer taraftan takım koçlarının saldırganlığı katlaması ya da ödüllendirmesi bazı sporcuların niçin daha saldırgan olduğunu açıklayabilir. “top geçer, adam geçmez” taktiği koç tarafından sporculara dayatılan bir taktiktir. Özellikle bu, takım

koçlarının “acı yoksa kazanmada yok ,”ya sert oyna, ya evine git” gibi sloganları takıma yerleştirmeleri aslında saldırganlığın sportif ortamda öğrenildiğini anlatmaktadır (Weinberg ve ark. 1995).

Sportif ortamda amaca yönelik her hareket rakip tarafından bir engellenme ile karşılaşmaktadır. Dolayısıyla engellenme ile ortaya çıkan gerginlik ve öfke bunun sonucu saldırganlık (engellenme- saldırganlık kuramı) kendisini göstermektedir. Spor karşılaşmaları bir sosyal ortamda geçmektedir. Binlerce, yüz binlerce izleyenin önünde yapılmaktadır. Yapılan araştırmalar izleyenlerin sayısının yoğunluğu ile saldırgan davranışların sıklığı arasında bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (Bakker ve ark.1990).

Takım ve bireysel spor yapan oyuncuların yıkıcı saldırganlık düzeylerinde en yüksek puan tekvando ve güreş branşlarında bulunmuştur. Rakiple doğrudan teması gerektiren bu tür sporların yıkıcı saldırganlıktaki artışa etkisi olduğunu göstermektedir.

Takım ve bireysel spor yapan oyuncuların atılmanlık düzeylerinde en yüksek puan güreş branşında bulunmuştur. Atılmanlık sporcunun oyun kuralları içerisinde, kendi çıkarlarını koruması için kaygıya kapılmadan duygularını açıkça anlatabilmesi ve başkalarının haklarını kabul ederek kendi hakkını kullanmasını sağlayan her davranış atılmanlık olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, voleybol dalındaki sporcular rakiple doğrudan temasta bulunamazlar. Müsabaka sırasında voleybolcular rakiplerine vurmaya düşünecek kadar öfkelenmeler bile, arada bir filenin bulunması, rakiple temasın hiç olmaması nedeniyle daha atak oynayarak, topun rakip sahaya daha sert gönderilmesi şeklinde ifade edilebilir. Dolayısıyla niyetlenilen doğrudan saldırganlık, bir yerde dolaylı saldırganlık ile yer değiştirmektedir (Cratty, 1973).

Araştırmamızda ki bulgulara göre erkek sporcuların saldırganlık puanı ile bayan sporcuların saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0.05$). Bu gün yalnızca spor alanında değil diğer alanlarda da daima erkeklerin daha saldırgan olacağı görüşü yaygındır. Yine bilindiği üzere erkeklerin saldırganlığı genel olarak açık ve fiziksel türdendir. Kadınların saldırganlıkları ise Sears’ın (1959), da belirttiği gibi fiziksel güç gösterici olmayan daha çok zihinsel ve sözel türdendir. Kadınların bu saldırgan duygularını ortam buldukları zaman erkeklerden daha etkili olarak ortaya koyabilmektedir.(Çobanoğlu, 1993).

Gill (1986), tarafından yapılan bir araştırmada ise; bayan sporcuların son yıllarda katıldığı yüksek temaslı sporların sayısında bir artış vardır. Ayrıca, bayanlar yüksek temaslı sporlara katılmaya daha ilgilidirler çünkü bu tür sporlar için toplumda bir tanıtım, bir reklâm vardır, örneğin; ulusal kadınlar basketbol birliği ve yine, uzun

periyotlarda sporlara katılan bireyler, saldırganlık ile başarılı performansı birleştirmeye daha yatkındırlar. Saldırgan davranışlarda, kışkırtmaların etkisi, daha önceden profesyonel futbol oyuncularını tarafından tecrübe edilmiştir ve kullanılmıştır. Yine yapılan bir araştırmada yetişkin bayanlar (spora yatkın bir vücuda sahip olanlar) fiziksel kavgalara ve takım sporlarına katılmaya, rekabetçiliğe daha yatkındırlar. Etnik farklılıklar şu ihtimali gösterir ki daha zayıf bir vücuda sahip olanlar fiziksel olarak saldırgan davranışlara ve takım sporlarına katılmaya daha az meyillidirler.

Gill (1986), sporda kadının değişen rolü ile ilgili olarak, kadının oldukça rekabet ve saldırganlık içeren sporlarda yer almasının, spordaki saldırgan davranışlarda kadın ve erkek arasındaki farkı değiştirebileceğini varsaymaktadır. Yine Gill (1986), spordaki saldırgan davranışı, erkeklerin kadınlara göre daha meşru gördükleri de bilinmektedir.

Rainey (1984) ise; erkeklerin kızlara göre saldırganlığa fazla angaje olduklarını ve erkekler için her ortamda saldırganlığın kabul edilebilir bir davranış olarak görüldüğünü belirtmektedir. Lancelotta ve Vaughn (1989), çalışmalarında erkeklerin kızlardan daha saldırgan olduğunu göstermektedir.

Bireysel spor yapan erkeklerin takım sporu yapan erkeklere göre yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve genel saldırganlık düzeyleri daha yüksek bulunmuştur.

Koruç ve Bayar (1990), bireysel spor yapan erkeklerin takım sporu yapan erkeklerden daha saldırgan davranışlar sergilediğini ortaya koymaktadır.

Spor, bireyleri ve grupları karşılıklı bir rekabet, yarışma içine sokar. Direkt rekabet bireyler veya gruplar arasında tartışmalara, kavgalara, çatışmalara, neden olabilir. Bu çatışmalar esnasında saldırganlık içeren davranışlar sergilenebilir. Bunlar sözlü veya fiziksel olabileceği gibi, doğrudan bir obje kullanarak diğer bir sporcuya yönelmiş hareketlerde olabilir. Birine raketini fırlatmak veya bir sporcuya küfür etmek saldırgan davranış olarak kategorize edilemez, bunlar daha çok kızgınlığı veya asabılığı gösteren işaretlerdir.

Sporda, saldırgan davranışları değerlendirirken, tasvip edilen veya tasvip edilmeyen saldırganlık arasındaki ayırım tanımlanmalıdır. Kerry'e (1999), göre sadece tasvip edilmeyen saldırganlık kaygı, endişe nedenidir. Birçok sporun, müsaade edilen ve gayri resmi olarak kabul edilen saldırganlık vakalarına sahip olduğunu göstermektedir. Bir defasına kabul edilen bu tür davranışlar, resmi bir kurala uymasalar bile, tasvip edilen davranışlar haline gelmektedir.

Sonuç olarak, spordaki saldırganlığın temel nedeni olarak engellenme gösterilmektedir. Bu durum engellenme-saldırganlık kuramının yeniden gözden geçirilmiş şekliyle açıklanmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlar çerçevesinde saldırganlık açısından spor dallarının sınıflandırılmasında ölçütün engellenme düzeyi olarak belirlenmesi önerilebilir. Bir başka ifade ile spor dalları “engellenmenin st düzeyde” ve “alt düzeyde” olmasına göre sınıflandırılabilir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan genel sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Sonuçlar

1. Takım ve bireysel spor yapan deneklerin yıkıcı saldırganlık alt ölçeği puan ortalaması arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır. **1.3.1.no'lu hipotez** kabul ($p<0.05$) edilmiştir.
2. Takım ve bireysel spor yapan deneklerin atılganlık alt ölçeği puan ortalamaları sonuçlarında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur. **1.3.2.no'lu hipotez** ret ($p>0.05$) edilmiştir.
3. Takım ve bireysel spor yapan deneklerin edilgen saldırganlık alt ölçeği puan ortaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır. **1.3.3.no'lu hipotez** kabul ($p<0.05$) edilmiştir.
4. Takım ve bireysel spor yapan deneklerin genel saldırganlık alt ölçeği puan ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır. **1.3.4.no'lu hipotez** kabul ($p<0.05$) edilmiştir.
5. Takım sporu yapan kız ve erkek deneklerin yıkıcı saldırganlık, atılganlık, edilgen saldırganlık, genel saldırganlık alt ölçeklerinden almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistiksel sonuçları arasında anlamlı bir fark yoktur. **1.3.5.no'lu hipotez** ret ($p>0.05$) edilmiştir.
6. Bireysel spor yapan kız ve erkek deneklerin yıkıcı saldırganlık, atılganlık, edilgen saldırganlık, genel saldırganlık alt ölçeklerinden almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistik sonuçları arasında anlamlı bir fark yoktur. **1.3.6.no'lu hipotez** ret ($p>0.05$) edilmiştir.
7. Takım ve bireysel spor yapan kız deneklerin yıkıcı saldırganlık, atılganlık, edilgen saldırganlık, genel saldırganlık alt ölçeklerinden almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistik sonuçları arasında anlamlı bir fark yoktur. **1.3.7.no'lu hipotez** ret ($p>0.05$) edilmiştir.

8. Takım ve bireysel spor yapan erkek deneklerin yıkıcı saldırganlık, alt ölçeklerinden almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistik sonuçları arasında anlamlı bir fark vardır. **1.3.8. no'lu hipotez** kabul ($p<0.05$) edilmiştir.
9. Takım ve bireysel spor yapan erkek deneklerin atılganlık, alt ölçeklerinden almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistik sonuçları arasında anlamlı bir fark yoktur. **1.3.9.no'lu hipotez** ret ($p>0.05$) edilmiştir.
10. Takım ve bireysel spor yapan erkek deneklerin edilgen saldırganlık, alt ölçeklerinden almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistik sonuçları arasında anlamlı bir farklılık vardır. **1.3.10.no'lu hipotez** kabul ($p<0.05$) edilmiştir.
11. Takım ve bireysel spor yapan erkek deneklerin genel saldırganlık, alt ölçeklerinden almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistik sonuçları arasında anlamlı bir farklılık vardır. **1.3.11.no'lu hipotez** kabul ($p<0.05$) edilmiştir.

Öneriler

1. Aynı testler denek grubuna iki yıl boyunca uygulanıp sonuçlar karşılaştırılabilir.
2. Farklı kulüp ve lig takımlarına uygulanabilir.
3. Testlerin her branş için 40 kişiye uygulandığı göz önüne alınarak, bu sayı artırılabilir.
4. Sporcuları çalıştıran antrenörlerin özellikle antrenmanda ve müsabakalarda kazanma hırsı ile sporcularına agresif mücadeleyi teşvik edici tutumlardan kaçınmaları gerektiğinin söylenmesi düşüncesindeyiz.
5. Sporcuların müsabaka esnasında agresif tutumlardan kaçınarak, kazanma hırsını centilmenlikle sürdürmeleri gerektiği aksi taktirde aynı hareketlerin geri bildirim yoluyla kendisine de yapılabileceğini unutmamaları gerektiği düşüncesindeyiz.
6. Sporcuların saldırgan tutumlarda gerek seyirciyi gerekse rakibi galeyana getirecek saldırgan tutumlardan uzak durmaları gerektiği düşüncesindeyiz.
7. Saldırganlığın toplumsal boyutlarda ise bireylerin taraftarlık duygularını saldırgan düzeye getirmeden sporun sağlık için yapılan dostluk ve kardeşlik duyguları içinde yapılması gereken bir aktivite olduğunu unutmamaları gerektiği düşüncesindeyiz.

7. KAYNAKLAR

- Adler.A. (1997). İnsan Tanıma Sanatı, Say Yayınları, **7. Baskı**, (Çev. Şipal,K.) 213-151, İstanbul
- Alderman,R.B. (1974). *Psychological behavior in sport*.24-25. Philadelphia: W.B. Sounder.
- Alderman,R.B.(1978). *Psychologiol Behavoir in sport*. 34-38.Rhiledelphia, W.B. Sounders
- Alkan, T.,(1993). Saldırganlık, Önyargı ve Yabancı Düşmanlığı, Nil Yayınları, s.171–176, **8.Baskı**, İstanbul,
- Arms,R, L. Russell, Sandilands Ml. (1979). Effects on the hostility of spectators after viewing aggressive sports. *Social Psychol* ,**42(2)** :275
- Atkonson,R.,L.Atkinson,R.,C.,Smith,E.,E.,Bem,D.,J.,Hoeksemo,S.,S.(1999)Psikolojiye giriş, (Çev.Yavuzalagon) Arkadaş yayınları, s.409- 141 Ankara
- Balcıoğlu, İ., (2001), Şiddet ve Toplum, Bilge Yayınları, 45-46. **3.baskı**, İstanbul
- Bakker, F.C.,Whiting,H.T.A.ve Van Der Brug,H.(1990), *Sport Psychology: Concepts and Applications*.New York:John Wiley and Sons
- Bandura,A.ve Walters, R.H. (1963). *Social Learning An Personality Developmant*. New York: Holt, Reinhart and Winston
- Bandura,A. Ross,O. ve Ross,S.A.(1961). Transmission of Aggression Throughimitation of Aggressive Models. *Journal of abnormal and social psuchology*, **63(3)** 575-582.
- Baron,R.A., Richardson,D.R.(1994).*Humanaggression (2nd Ed)*. New York
- Berkowitz,L. (1993) *Aggression* New York , N. Y.: 56-58 .McGraw-Hill

Berkowitz,L, (1969). *Roots of Aggression*. 47-49. New York: Atherton Press.

Bilgin, N.(Derl.) (1991) , *Sosyal psikolojiye giriş*. Ege Üniversitesi, İZMİR

Bilim Teknik Degisi (2001), Şubat. Sayı 399, S.37–38

Boron,R.A.(1977), *Human Aggression*.(2nd ed.) New York. Plenum

Bouam,S. (1994),Uygulamalı spor Psikolojisi (Çev: Özcan,O., İkizler,C.) Alfa basım
yayın dağıtım, **1. baskı**, s.170–177, İstanbul

Burker, L.K., Rotelle, R.J. ve Reilly , A.S., (derl.) (1979). *Sport Psychology :
Psychological Cansiderations in Maximizing Sport Performance*.
Michigan: Mc Naughton And Gunn

Brown,P. ve Elliott,R. (1965). Control of aggression in a nursery school class. *Journal of
experimental child psychology*,**10(2)**,103-107

Cox, R.H (1985) , *Sport psychology*. Dubuque, Iow: Wm.C. Brown

Cratty, B.J. (1973). *Psychology İn Conyemporary Sport*. New Jersey: Prentice Hall

Çobanoğlu, M.G. (1993), Sporda Saldırganlık Olgusu ve Bu Olgunun Sportif Performans
Üzerine Etkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi,
İzmir*.

Çölaşan, Ü.E. (1967), Meteorolojik Faktörlerin Cinayet ve Yakalanma Olaylarına Etkileri,
s.102–104 ,Ankara

David Huang, D On R. Cherek, and Scott D. Lane(1999). *Psychological Reports*, **85(3)**
1251-1261 laboratory Measurement of Aggreeion in High Scholl Age
Athletes: Provocationın A Nonsporting Context

Dennis M. O’sullivan, Marvin Zuckerman, Michael Kraft (1997).Personality
Characteristics of Male and Female Participant. Team Sports, 123-126.

Dewar, C.K (1979), Spectator Fights At Professional Baseball Games. *Review of Sport Leisure*,4,12–25

Dursunoğlu,A.,S(1898).*Sporda Saldırganlık*, Gazi Üniversitesi, Beden Eğitimi Spor Yüksek Okulu Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, S.3, Ankara

Dollard,J.,Doob,L.,Miller,N.,Mowrer,O.H.,Sears,R.R.(1939), *Frustration and aggression*. New Haven, : CT:Yale Universty Press

Eripek,S. (1993) Spor Psikolojisi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Yayınları. No:281

Frank Mg, Gilovich T. J,(1988). Pers soc psychol. Jan; **54(1)** : 74–85

Freedman, J.L.,Sears,D.O. ve Carlsmith, J.M (1989). Sosyal Psikoloji (Çev. A. Dönmez). Ara Yayıncılık, İstanbul

Fromm,E. (1993), İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri (Çev:P, Alpagut), **2.Basım**, Payer Yayınları, İstanbul

Gaskell, G., Pearton,R. (1979).Aggression and Sport. in J.H. Goldstein (**2nd ed**) *Sports GamesAnd Play Hillsdale*,263–295

Gergen,K.J ve Gergen, M.M. (1986) *Social psyclogy*, New York, N.Y:Springer- Verlan

Gilbert, B.,Twyman,L.(1983). Violence: Out of Hand in the Stands. *Sports illusrated*, 62–74.

Gill,D.L.(1986). *Pasychological Dynamics of Sport*. Champaign, IL: Human Kinetics

G.Tenenbaum,E.Stewart,R.N.Singer,J.Duda,(1997).Journal of sports medicine psychohysical fitness, **37(2)**, syf 146-150

Hokanson J.E., Willers, K.R. ve Koropsak,E. (1968). The Modification of Autonomic Responses During Aggressive Interchanges. *Journal of Personality*, **36(2)**, 386- 404

Holmes, D.S. (1972). Aggression, Displacement And Guilt. *Journal of Personality and Social Psychology*,**21(3)**,269-301.

İkizler,C.,(1993). Sporda Başarının Psikolojisi, **2.Baskı** Alfa Yayıncılık, s.140–295
İstanbul,

Karasüleymanoğlu, A.(1992).Yeni Boyutlarıyla Spor, Engin Yayınları,Denemeler Dizisi,
3. Baskı, s.54-56, Ankara

Kiper, İ. (1984) *Saldırganlık Türlerinin Çeşitli Ekonomik, Sosyal ve Akademik Değişkenlerle İlişkisi*, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Ankara Üniversitesi, Ankara

Kirker B, Tenenbaum G,(2000). Res q exerc sport, dec;**71(4)**: 373–86, University of Southern Queensland

Kerry,J.H.(1999). The role of aggression and viplence in sport: A rejoinder to the ISSP position stand. *The sport psychologist*,**13(4)**,83–88

Kozcu, Ş. (1984), *Anaokulu Çocuklarında Saldırgan Davranışların ve Anne Tepkilerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir

Koufmann, H. (1970) *Agression and altruism*. New York. Holt, Rinehort and Winston

Köknel, Ö,(1996).Bireysel ve Toplumsal Şiddet, Altın Kitaplar Yayınları, s.57-59,İstanbul

Koruç,Z., Bayar, P. (1990). MMPI İle Sporcuların Kişiliklerinin Araştırılması. 65-57.
Ankara

Kuru, E. (2000) Spor Psikolojisi, Gazi Üniversitesi İletişim Fak.Yayınevi, s.128–152
Ankara

Lancelotta, G.X. ve Vaughn, S.(1989),Relation between types of aggression and sociometric: Peer and teacher perception. *Journal of Educational Psychology*, **81(1)**,890

Lewis, J.M.(1989), Avalue-Added Anlysis of The Heysel Stadium Soccer Riot.Current Psychollogy, 15-29

Lorenz, K. (1968). *On Aggression*, **32(3)**, 34-36 New York, HBW

Maxwell,J.P.(2002), *Anger Rumination: An Antecedent of Athlete Agg* 111-113,
Hong Kong

Ogilvie, B.C.(1968). *Psychological cansistencies within the personality of high-level competitors*. Journal of the american medical association,**205 (4)**
780-786

Patterson, C.M. (1983). *Nonverbal Behavior: A Functional Perspective* New York:
Springer-Verlag

Peter,G.,Beyer,E.(1997). ,Saldırganlık, (Çev.Z. Kılıç), Spor ekin dergisi, sayı 2, s.36
Ankara

Perlman, D. ve Cozby,C.P.(1983) *Social Psychology*. **11(3)**,121-123 New York, N.Y:
Rinehortand Winston

Rainey, D.W. (1984).A Gender Difference İn Acceptance of Sport Aggression. *Journal of Teaching of Psychology*, **13(2)**,138–140

Reifman, A.S., Larrick, R.P., ve Rein,S. (1991). Temper and temperature on the diamond: the heat- aggressionrelationship in major league baseboll. *Personality and psychology bulletin*, **17 (3)**,580-585

- Richardson, D.R., Vandenberg, R.J., Humphries, S.A. (1986) Effect of Power to Harm on Retalative Aggression Among Males and Females, *Journal of Research in Personality*, **20(4)**, 402-419
- Roadburg, A., (1980) . Factors Precipitating Fan Violence: A Comparison of Professional Soccer In Britain and North America. *British Journal of Sociology*, **31(5)**, 265-276
- Russell, G.W. (2003), Sport Riots: *Social- Psychological Review*, Department of Psychology and Neuroscience University of Lethbridge, Alberta, Canada. 353-362
- Semyonov, M., Farbstein, M. (1989). Ecology of Sports Violence: The Case of Israeli Soccer. *Sociology of Sport Journal*, **6(3)**, 50-59
- Silva, J. (1984). Factors Related to the Acquisition and Exhibition of Aggressive Sport Behavior. In J., Silva ve R. S. Weinberg (eds.), *Psychological foundations of sport*. Champaign, IL: Human Kinetics Publishers.
- S, Tiryaki. (1996). Spor Yapan Bireylerin Saldırganlık Düzeylerinin Belirlenmesi: (Takım ve Bireysel Sporlar Açısından Bir İnceleme) *Mersin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Mersin*
- Smith, M.D. (1979) Toward An Explanation of Hockey Violence: A Reference Other Approach. *Canadian Journal of Sociology*, **4(2)**, 105-124
- Şahin, H., Kar, M. (1997) Sporda Saldırganlık, Her gün Gazetesi, Araştırma Dizisi, s.7, 12-20 Temmuz 1997, Ankara
- Şahin, H., M. (2003). Sporda Şiddet ve Saldırganlık Nobel Yayınları, 68-72. 80-85. Ankara
- Terry, P.T. ve Jackson, J.J. (1985) . *The Determinant and Control of Violence in Sport. Quest*, **37 (5)**, 27-37
- Öztürk, M.O. (1983) . Ruh Sağlığı ve Hastalıkları, s.47-49. Meteksan, Ankara

Özerkan, Ş.(1996), TV’de Şiddet Ögesi ve Çizgi Filmler, Marmara İletişim Dergisi

Sayı: 10

Weinberg, R.S. ve Gould, D. (1995) *Foundations of Sport and Exercise Psychology*.
Champaign, Il: Human Kinetics

8.EKLER

ANKET FORMU

AÇIKLAMA:

Bu envanter, bazı konularda görüşlerinizi öğrenmek üzere geliştirilmiştir. Araştırmanın nesnelliği ve gerçek sonuçlar elde edebilmemiz açısından envanterin doğru yanıtlanması çok önemlidir.

Lütfen envanterde tanımlanan her durumu dikkatle okuyarak yanıt kağıdı üzerinde, bu konudaki görüşlerinizi hangi uca daha yakınsa o uca uygun gördüğünüz boşluğa x işareti koyunuz. Eğer bu konuda bir görüşünüz yoksa 0 (sıfır) üstündeki boşluğu işaretleyiniz.

Bana çok uyuyor.....⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor.

- ⁺ 3 Bana çok uyuyor
- ⁺ 2 Bana biraz uyuyor
- ⁺ 1 Bana uyuyor
- 0 Kararsızım
- ⁻ 1 Bana uymuyor
- ⁻ 2 Bana biraz uymuyor
- ⁻ 3 Bana hiç uymuyor

Adınız :.....
Soyadınız :.....
Doğum tarihiniz :.....
Oynadığınız spor kulübü :.....
İl /İlçe :.....

NOT: LÜTFEN İLGİLİ ALANIN ÖN TARAFINA ÇARPI İŞARETİ KOYUNUZ.

1- Haklı olan kişi, karşısındakine doğal olarak herkesin içinde sert ve kırıcı davranabilir.

Bana çok uyuyor/.....+3/.....+2/.....+1/.....0/.....1/.....2/.....3/ bana hiç uymuyor

2- Beni öfkeliendiren kişiye genellikle öfkelenirim.

Bana çok uyuyor/.....+3/.....+2/.....+1/.....0/.....1/.....2/.....3/ bana hiç uymuyor

3- Haksızlık karşısında kişinin hakkını araması kendi bilek ve dil gücüne kalmıştır.

Bana çok uyuyor/.....+3/.....+2/.....+1/.....0/.....1/.....2/.....3/ bana hiç uymuyor

4- Rahatsızlığımı içimde tutmaktansa bu duygumu beni rahatsız eden kişiye açabilirim, örneğin; dumanından rahatsız oluyorsam, yanımda sigara içene rahatsız olduğumu söylerim

Bana çok uyuyor...+3/.....+2/.....+1/.....0/.....1/.....2/.....3/ bana hiç uymuyor.

5- Başarısızlık karşısında kolay kolay ümitsizliğe kapılmam

Bana çok uyuyor/.....+3/.....+2/.....+1/.....0/.....1/.....2/.....3/ bana hiç uymuyor

6- Satın aldığım, fakat sonradan içime sinmeyen bir malı değiştirmeye götürebilirim.

Bana çok uyuyor...+3/.....+2/.....+1/.....0/.....1/.....2/.....3/ bana hiç uymuyor

7- Bir kişi beni küçük düşürmezse içimden onunla alay eder ve ona küfür ederim.

Bana çok uyuyor.....⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

8- Bir şeyi çok istiyorsam, istediğimi açıkça belirtmem imada bulunurum.

Bana çok uyuyor....⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

9- Bana haksızlık ettiğine inandığım kişilerin başına kötü işler geldiğini, mahvolduğunu hayal ederek avunurum

Bana çok uyuyor....⁺3/...⁺2/.../...⁺1/.....0../⁻1...../...⁻2../...⁻3/ bana hiç uymuyor

10- Eğer bir düşüncenin doğruluğuna inanıyorsam, bu düşüncayı savunan tek kişi ben olsam bile yine de fikrimi savunurum.

Bana çok uyuyor....⁺3/...⁺2/.../...⁺1/.....0../⁻1...../...⁻2../...⁻3/ bana hiç uymuyor

11-Yeni tanıştığım kişilerle rahatça konuşabilirim.

Bana çok uyuyor....⁺3/...⁺2/.../...⁺1/.....0../⁻1...../...⁻2../...⁻3/ bana hiç uymuyor

12-Karşımdakilere gerek olumlu gerek olumsuz duygularımı rahatça açabilirim.

Bana çok uyuyor.....⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

13- Eğer bir insan beni çok sinirlendirmişse üzerine yürüyebilirim.

Bana çok uyuyor....⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

14- Sinirlendiğimde bazen öyle kendimden geçerim ki ağızımdan çıkan sözlerin farkında olmam

Bana çok uyuyor....⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

15- Bu dünyada yaşayabilmeleri için insanların acımasız olmaları gerekiyor.

Bana çok uyuyor....⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

16- Bir dükkân, bir butik veya markette, satıcının benimle ilgilenmediğine inanırsam, onun sonradan çok fazla vaktini alarak intikamımı alırım

Bana çok uyuyor....⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

17- Bana emretmeye hakkı olmadığına inandığım bir kişinin buyruğuna ses çıkartmazsam da , ye verdiği işi yapmam ye da yapsam da bir şeye benzemez.

Bana çok uyuyor...⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

18- Bir kişi beni kırsa fakat sonra özür dilese, beni ne kadar kırmış olduğunu en az birkaç kez üstü kapalı da olsa hatırlatmadan rahat edemem.

Bana çok uyuyor...⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

19- Bir kimse görevini yapmadığında her kim olursa olsun bunu kendisine söylerim.

Bana çok uyuyor...⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

20- Çok saygı duyduğum bir kişi benimkinin tersi bir düşüncüyü savunuyor diye kendi düşüncemi savunmaktan vazgeçmem.

Bana çok uyuyor ...⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

21-Topluluk karşısında konuşmaktan çekinmem.

Bana çok uyuyor ...⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

22- Benimkinin tersi olan görüş ve düşünceleri alt etmek bana keyif verir.

Bana çok uyuyor...⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

23- Sinirlenirsem, tanımadığım kişilerle ağız dalaşına hatta tokatlaşmaya veya yumruk kavgasına girebilirim.

Bana çok uyuyor...⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

24- Kişinin hakkını yedirmemek amacıyla başkalarının hakkını yemesini ters bir davranış değildir.

Bana çok uyuyor...⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

25- Çevremdekiler istediklerimi yapana dek, imalar, iğnelemelerle onları tedirgin ederim.

Bana çok uyuyor...⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

26-İstemediğim bir şey yapmam istendiğinde ya o işi geciktiririm ya da baştan savma yaparım

Bana çok uyuyor...⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyo

27- Bir arkadaşım bir isteğimi yapmamakta direnirse ona, vaktiyle onun için yapmış olduğum iyilikleri hatırlatırım.

Bana çok uyuyor...⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

28- Bir kimseden bir istekte bulunacaksam, araya bir aracı koymaktansa gider, yüz yüze görüşürüm.

Bana çok uyuyor...⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

29-Birisi bende bir hata bulursa, ben de onun hatalarını bulur ve ortaya dökerim.

Bana çok uyuyor...⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

30-İstemediğim bir yer ve toplantıya gitme vakti gelince hastalanıveririm.

Bana çok uyuyor....⁺3/.....⁺2/.....⁺1/.....0/.....⁻1/.....⁻2/.....⁻3/ bana hiç uymuyor

9.ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Samsun'un Çarşamba ilçesinde doğdum. İlk orta ve lise tahsilimi Çarşamba'da tamamladım. 1999 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu'nda lisans eğitimime başlayarak 2003 yılında mezun oldum. 2003–2004 Eğitim- Öğretim yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimime başladım. 2005 yılında Çorum Merkez, Çeşmeören Yatılı İlköğretim Bölge Okuluna Beden Eğitimi Öğretmeni olarak atandım. 2006 Şubat ayından itibaren Samsun Çarşamba ilçesi Kocatepe İlköğretim Okulunda Beden Eğitimi Öğretmeni olarak görev yapmaktayım. Evliyim.